

Sreda, 13. februar 2002.
Tužilaštvo, uvodna reč
Otvorena sednica
Optuženi je pristupio sudu
Početak u 9.30 h

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, u vezi sa jučerašnjim izlaganjem hrvatske i dela bosanske optužnice, istorijski gledano, ukazao sam na spektar veza koje mogu da povezu optuženog sa različitim zločinima za koje je optužen, i uskoro ću se vratiti, iako, nadam se, u bržoj formi ili na brži način ovog jutra, tim istim vezama, koje postoje u bosanskoj optužnici. Ali možda bi bilo korisno da stanemo na par minuta i da vidimo gde smo sada. Sud će se setiti da sam juče u vezi hrvatske optužnice, ako možemo deo toga staviti opet na projektor, ukazao da su oblasti koje su proglasile nezavisnost, a koje su ovde prikazane, samo što se sada ne pojavljuju na ekranu. Da li to imate na svojim ekranima?

SUDIJA MEJ: Da.

TUŽILAC NAJS: Ja mogu da nastavim i bez toga. Ali u vezi sa tim, te oblasti proglašenjem nezavisnosti ne postižu ništa, ukoliko nemaju za cilj pripajanje nečemu. Zastaćemo, da bismo videli da li neka od tih oblasti, kao što su ove, jednostavno u strahu od države, kojoj ne veruje, bira da sama sebe zaštiti, čemu se nema šta prigovoriti. Ako su kosovski Albanci, zabrinuti zbog države koju smatraju pretnjom, jednostavno zaštilili sebe, bez bilo kakve pobune koja bi dala razlog za istragu Tužilaštva, na primer, tome se ne bi moglo prigovoriti. Ali da se vratimo Hrvatskoj, to nije bio jednostavno slučaj traženja nezavisnosti, to je apsolutno slučaj traženja pripajanja nečemu drugom, drugim rečima, Srbiji. Ako samo pogledamo, da se podsetimo, da postoji praznina, među-

prostor između zapadne i istočne Slavonije, dokazi će verovatno otkriti Veću da je morala postojati težnja i nastojanje da se zauzme ta oblast, ali to je bilo nemoguće. Što je još značajnije, šta sa istočnom Slavonijom? Da li je to oblast sa većinskim srpskim stanovništvom? Ne, nije. Upravo je obrnuto: to je oblast gde su oni manjina, i to je oblast koja je očišćena. Možemo li se sada okrenuti mapi, u vezi sa Bosnom i pogledati je malo detaljnije. Različite oznake, koje će Veće videti, zaokružene su crvenom ili plavom bojom, a pokazuju opštine onako kako su one proglašene. Legenda na dnu nam to govori. Veće će videti da te opštine ne uključuju sve oblasti ka istoku, koje se graniče sa Srbijom, to su istočne oblasti koje su bile predmet najekstremnije sile etničkog čišćenja i nasilja. U oba slučaja, u istočnim delovima Bosne i istočnim delovima Hrvatske, gde je moguće analizirati dokaze i stepen u kome su zločini počinjeni, a mi tvrdimo da neće biti sumnje da su najozbiljniji zločini počinjeni. U kom stepenu su zločini počinjeni, počinjeni od strane JNA, i suprotno tome, počinjeni od strane onih koji su predstavljali proglašene opštine u Bosni, VRS, a otkrićemo da je većina vojnih zločina počinjena sa istoka, iz Srbije, bilo pod imenom JNA ili VJ.

SUDIJA MEJ: Dozvolite da vidim da li sam dobro razumeo. Istočna Slavonija, rekli ste da tamo Srbi nisu bili većina.

TUŽILAC NAJS: Ne.

SUDIJA MEJ: Ali vi iznosite sličan stav u pogledu Bosne, ili je to različit stav?

TUŽILAC NAJS: Sigurno. Ne, to je isti stav, ali još snažniji.

SUDIJA MEJ: Koje su oblasti gde su Srbi bili većina?

TUŽILAC NAJS: Mogu li uzeti, uzeću ih natrag. Moja mašina ne radi. Ako pogledate desnu stranu mape, videćete da oblasti Zvornika, Bratunca, Srebrenice i Višegrada nisu uključene kao Srpske

autonomne oblasti ili regioni definisani proklamacijom od 21. novembra. Dozvolite da još malo pojasnim mapu. Oblasti koje su zaokružene plavom ili crvenom bojom, kao što to pokazuje legenda, proglašene su za srpske autonomne oblasti. Oblasti koje su osenčene sivom bojom su one koje se pojavljuju u optužnici. Dakle, to su oblasti Zvornika, Bratunca, Srebrenice i Višegrada, koje nisu proglašene 21. novembra, gde Srbi nisu većina, i one su predmet etničkog čišćenja i drugih užasnih zločina, kao što smo već čuli; i dokazi će pokazati, kako u ovom slučaju tako i u slučaju Hrvatske, da su istočni regioni u visokom procentu bili predmet direktnog vojnog mešanja koje je dolazilo iz istočne Srbije. Poenta je očigledna, snažna. Ove oblasti u oba slučaja, i u Hrvatskoj i u Bosni, proglasile su svoju samostalnost, odnosno nezavisnost, ali nisu to učinile da bi bile nezavisne, već da bi se pridružile nečemu drugom. Zar to nije očigledno, da su oni hteli da se pridruže nečemu, što je vodio optuženi, dakle, on je bio deo upravo tog plana. Upravo sam rezimirao ono što je jasno ukazano. Naravno da je on bio deo tog plana. Juče smo čuli da je neko rekao da će on postati njihov vođa, u slučaju da se oni pridruže. Naravno da bi postao. Da li je u toj sobi, gde su stvari raspravljane, postavljano pitanje „uradi to“ ili „ovde je problem“ i prepušta li se rešavanje tog problema drugima, ili su drugi donosili plan, a on ga odobravao? To nije bitno za krivičnu odgovornost u ovom slučaju. Događaji, i naravno njegov propust da zaustavi te događaje, ukazuju na njegovu krivičnu odgovornost. Možda neće pomoći onima koji gledaju, ali mi pretpostavljamo da bi karta Jugoslavije u ovom slučaju bila korisna, mi je nismo stavljali, evo sada ćemo je staviti na grafoskop, ali ako bih mogao da pokažem neke stvari na toj karti, za one kojima je to manje poznato, ovo su područja kojima se pre svega bavio optuženi, a posledica otcepljenja, odnosno uspeha otcepljenja u Bosni, bila bi stvaranje ogromnog područja koje bi bilo pod kontrolom Srbije, odnosno Srba.

Dakle, ovim je rekapitulirano ono o čemu smo govorili juče. A sada idemo dalje. Juče smo završili, ukazujući na veze između Vojske Republike Srpske i same Srbije. Neophodno je pomenuti još par osoba, kratko. Neke od njih će se ponovo pojaviti. Jedan od njih je Jovica Stanišić, koji je bio bliski saradnik, jedan od

najbližih saradnika optuženog. On je bio odgovoran za uspostavljanje Jedinice za specijalne operacije, koja je postala poznata kao „Crvene beretke“. Moramo imati tog čoveka na umu, jer taj čovek se pojavljuje, ne toliko u prvoj fazi, već više u vezi sa Kosovom i videćemo da se on tada bitno menja. Međutim, Stanišić je osnovao Crvene beretke u vrlo tesnom kontekstu sa optuženim. Drugi čovek, Frenki Simatović, koji je bio vođa te jedinice koja se u početku drugačije zvala, često se hvalisao pred svojim ljudima da ima direktnu vezu sa optuženim, preko prethodno pomenutog Jovice Stanišića. Imamo ovde nečiju sliku kako nosi crvenu beretku. Molim da na grafoskopu pokažemo kako su izgledale Crvene beretke. To nije niko konkretno, ali ovo je uniforma Crvenih beretki.

Čovek po imenu Simatović je snabdevao Arkana municijom i drugim vojnim potrepštinama. Bio je u vrlo bliskim odnosima sa Arkanom, do 1994. godine, kada su Arkanovi „Tigrovi“ bili uključeni u redove Crvenih beretki. Tu postoji dalja veza sa optuženim. Simatović je koristio Crvene beretke da pomogne distribuciju oružja u Hrvatskoj i u Bosni. Da povežemo, na vrlo kratko, Crvene beretke i Perišića. U vreme kada je Perišić komandovao vojskom kod Mostara, on je mogao da stavi primedbu na prisustvo Crvenih beretki, koje su direktno dobijale naređenja iz Beograda. On je kasnije nadglasan po tom pitanju. Neću više da govorim o Arkanu, jer sam o njemu govorio juče. Dovoljno je da kažem, što će jedan od svedoka posvedočiti kasnije, da je jednom prilikom Arkan rekao da: „Oni koji nisu spremni da seku vratove, ubijaju, sakate i da eliminišu one koji se usuđuju da se suprotstavljaju srpskoj državi, biće pobijeni.“ Dakle, to bi bio jedan opšti stav ovog čoveka, koji bi predstavljao pre protest nego razmetanje.

Već sam se kratko bavio srpskim Ministarstvom odbrane i sada bih hteo da kažem da je optuženi bio od ključnog značaja za uvođenje zakona, srpskog zakona o odbrani, od 18. jula 1991. godine, koji je stavio policiju i teritorijalnu odbranu pod njegovu kontrolu. Mislim da je reč o članu 39, koji se bavi time, i u kome se kaže: „U vreme rata ili pretnje ratom teritorijalna odbrana može da bude ojačana i dobrovoljcima.“ Značaj toga, doći će do izražaja nešto kasnije. Arkana je sa Ministarstvom odbrane povezo

optuženi. Sam optuženi je imao svakodnevne veze sa tim Ministarstvom i svakodnevni kontakt sa generalom Simovićem, koji je u to vreme bio na vlasti. Bosanski MUP, još jedno telo koje će vam postati poznato tokom izvođenja dokaza, koje je ranije ustanovljeno, 1992. godine, kada su osporene vlasti, odnosno ukinuta ovlašćenja republičkog MUP-a. Još jedan razgovor između Karadžića i optuženog, koji ćete čuti, presretnut je u dogledno vreme, gde je Karadžić rekao optuženom sledeće: „Muslimani idu na podelu Bosne i Hercegovine, mi ćemo uspostavljati oblasti i osnovati naše MUP-ove gde god smo mi na vlasti.“ Po našem mišljenju, ćutanje optuženog je odobravanje, i znači učešće, kada se uzme u obzir ovaj značajni materijal i presretnuti razgovori, kao dokazi. MUP je igrao vodeću ulogu u preuzimanju opština i progonu nesrpskog stanovništva.

Još jedan ključni faktor u preuzimanju Bosne jeste naoružavanje lokalnih Srba, što ćemo videti da će se, kasnije, ponoviti na Kosovu i to pokazuje jednu konstantu u ponašanju. Znači, tu imamo još nekoliko veza pored onih koje sam spomenuo juče. Što se tiče zločina, ili osnova zločina, kako ih mi zovemo ovde, u ovom postupku u Bosni se to sastojalo u preuzimanju gradova. Znači, to nije bio konflikt, nego preuzimanje gradova i opština. Kako se to sprovodilo? Mislim da bi dobra ilustracija mogla da bude izjava jednog člana partije iz Bosanske Krupe o preuzimanju tog konkretnog grada. Na 16. zasedanju Skupštine bosanskih Srba, gospodin Vještica je informišući skup o situaciji u opštini Bosanska Krupa rekao sledeće: „Šta smo uradili u opštini? Ja moram da vam kažem da bih vas podsetio, da postoji samo 24% Srba u srpskoj opštini Bosanska Krupa, što znači da je nas 14.500, a Muslimana 47.000. Godinu i po se mi već pripremamo za rat u srpskoj opštini Bosanska Krupa.“ Time je naveo da su se oni zapravo počeli pripremati još 1991. godine. Zatim on nastavlja i kaže: „Ja sada hoću da postavim pitanje, koje imam pravo da postavim: Kako može da se desi da je 2\3 grada preuzeto za dva dana operacija? Na desnoj obali reke Une nema više Muslimana. U srpskoj opštini Bosanska Krupa, sve enklave koje su bile, Rapuša, Veliki Vrbovi, Kostružnica, Babićevo, mi smo ih evakuisali tako da ih tamo više neće biti tokom ratnih operacija. Da li će imati kuda da se vrate? Ja mislim

da to nije verovatno, pošto nam je naš predsednik saopštio srećnu vest da je desna obala reke Une sada postala granica.”

Prema tome, kako je bilo moguće preuzeti opštine, kada je njih bilo manje u odnosu na Muslimane. Bilo je moguće zato što su Srbi dobili, srpsko stanovništvo je dobilo oružje, zato što je bio postojao jedan vrlo detaljan plan partijskog vođstva i zbog toga što su dobili vojnu podršku sa strane.

A sada da se osvrnemo na Bijeljino. Videli smo da se ona nalazi u severoistočnom delu Bosne. Tamo je 60% Srba, 31% Muslimana, iako je stanovništvo samog grada Bijeljine 70% bilo muslimansko pre konflikta. Ovaj grad se nalazi u autonomnoj oblasti koja je posle nazvana Semberija. To je bio jedan od prvih ciljeva, čini se, onih koji su upravljali ovom operacijom, i Arkan, koji se, ako možemo tako da kažemo, proslavio u ovom gradu. Njega su često viđali u gradu pre napada, upoznao se sa ulicama pre napada, napada u kome su učestvovali jedinice JNA i pripadnici Arkanovih jedinica. JNA je pomogla da se unapred distribuira oružje Srbima. Ta ista JNA nije pružila nikakvu zaštitu gradu kada je Arkan napao. Zapravo je oslobodila neke Arkanove ljude koje su zarobili Muslimani, a kada je Arkan završio sa svojim delom posla, jedinice JNA su ušle unutra da obezbede grad. Jedan bivši policajac iz ovog grada opisaće kako je video Arkanu u gradu. Takođe su viđeni Biljana Plavšić i čovek po imenu Fikret Abdić. Gospođa Plavšić i Arkan su se vrlo prisno pozdravili, a svedok je bio zadužen za skupljanje tela. Kao bivši policajac, on je imao iskustva u istraživanju zločina, i tela koja su bila razasuta po čitavom gradu bila su tela ljudi koja su bila upucana u slepoočnicu ili potiljak. U većini slučajeva niko od njih nije bio u uniformi, a bilo je dosta žena i dece.

Sada, spuštajući se rekom Drinom, dolazimo do grada koji sam već ranije spomenuo, grada Zvornika koji je napadnut, bez ikakve provokacije. Napadnut je od JNA i paravojnih jedinica, granatiran iz same Srbije i to je grad gde je Arkan takođe delovao.

Sada prelazimo na Kozluk. Mislim da ga do sada nismo obeležili. Čitava muslimanska zajednica iz tog mesta, ukupno 1.800 ljudi, bila je okupljena u naselju Kozluk koje pripada Višegradu. Vi

ćete se verovatno setiti da sam ja opisao jedan deo ovih događaja u svojoj uvodnoj reči juče. Ono što je interesantno je možda ono što može da se vidi na fotografiji koja se sada nalazi na grafoskopu. Ljudi su bili prisiljeni da potpišu dokumenta kojim su predavali svoju imovinu Srbiji, srpskim vođama, a onda su ubačeni u autobuse za Srbiju. Šta im se desilo u Srbiji? Držali su ih u jednom željezničkom depou nekoliko dana, onda su im izdali srpske pasoše, a onda su sa srpskim pasošima bili prebačeni preko granice u Mađarsku i Austriju. Ko je učestvovao u tome i na kom nivou vlasti? Na šta vam ovo ukazuje?

Sada da se osvrnemo na Bratunac. Grad koji se nalazi na istoku, ponovo grad koji nije u jednoj od proglašениh oblasti. Stanovništvo je bilo 64% muslimansko, 34% srpsko. Lokalni Srbi su unapred dobili oružje od JNA. Zapravo, JNA je ovde otišla korak dalje nego u drugim mestima. Oni su naoružali Srbe i razoružali sve ostale. Krajem 1991. godine, JNA je počela da postavlja artiljerijsko naoružanje i minobacače uperene u grad. Ja ću se vratiti na ono što sam rekao jutros, da li je ovo bilo opravdano kao zaštita same zajednice ili je to bilo sasvim nešto suprotno, kao što ovaj optuženi dobro zna. U aprilu, tenkovi su bili razmešteni sa srpske strane reke i ponovo su njihovi topovi bili upereni ka gradu i zatim je došlo do preuzimanja Bratunca, od strane novosadskog korpusa, 16. aprila, zajedno sa Arkanovim „Tigrovima“, „Belim orlovima“ i Šešeljevim ljudima. Većina od njih je imala na sebi maske sa prorezima za oči. Kao što sam ja rekao, mi smo možda malo udaljeni od ovih događaja, ali trebalo bi da razmislimo kako su se osećali ljudi koji su živeli u tom gradu i koji su bili suočeni sa takvom vrstom okupacije i znali su kakve posledice će najverovatnije uslediti.

Devetog maja, u području koje se zove Glogova, koje pripada Bratuncu, južno od Zvornika na reci Drini, 65 bosanskih Muslimana i Hrvata je bilo pobijeno od strane vojnika, pripadnika novosadskog korpusa. 8.000 ljudi je bilo proterano iz opštine Bratunac, a u januaru 1993. godine, šest meseci pošto se JNA navodno povukla iz Bratunca, oni su se vratili da pomognu bosanskim Srbima kada im je pretila opasnost da će ponovo izgubiti kontrolu nad opštinom. JNA je ovaj put pomogla sa tenkovima, raketnim

bacačima i nekoliko odreda specijalnih jedinica. General Mandić iz jugoslovenske armije je u intervjuu beogradskom listu „Politika“ izjavio da je prisustvo vojske Jugoslavije na tom mestu bilo u skladu sa ukazom predsednika Republike i Vrhovnog saveta odbrane, čiji je član bio Slobodan Milošević.

Sada se ponovo vraćamo na Višegrad, grad koji smo već spomenuli. U toku preuzimanja tog grada, Muslimani koji su bili pokupljeni pretreseni su, bilo im je rečeno od strane „Belih orlova“, kakva će ih sudbina zadesiti, a „Beli orlovi“ su držali grad pod kontrolom. Onda je došlo do onog užasnog incidenta koji sam juče spomenuo, gde su žene i deca bili živi spaljeni. U junu te iste godine, u tom istom području došlo je do ubijanja nesrba, među kojima su bili i žene i deca, čija su tela bila bačena u reku Drinu. Sledila su streljanja po kratkom postupku. Pred vas će doći svedok koji će govoriti upravo o ovom vremenskom periodu. Taj svedok je čuo Radmila Bogdanovića, bivšeg srpskog ministra unutrašnjih poslova kako se svađa sa Šešeljom u hotelu u Bratuncu oko preuzimanja Višegrada. Svedok je čuo sledeće: „Dali smo vam novac, dali smo vam ljude, dali smo vam oružje, dali smo vam slobodu da radite šta god želite, šta još hoćete od nas?“ Šešelj je odgovorio tom bivšem srpskom ministru da će narednih dana posao biti obavljen u svim opštinama uz reku Drinu. Znači, data im je sloboda da rade šta god žele. Da li to može da posluži kao neko opravdanje? Ne, to nije nikakvo opravdanje, to je očiti dokaz kriminalnog zločinačkog delovanja.

Ja mislim da ne treba sada puno da govorim o Prijedoru, sada ćemo pogledati sledeću sliku, pogledaćemo kartu. U opštini Prijedor stotine nesrpskih stanovnika su bili sistematski ubijani, zatvarani u razne logore, uključujući Omarsku i Keraterm, tokom 1992. godine.

Karadžić je upozoravao na brutalnost koja je pratila kampa-nju. U naređenju koje je izdao 22. septembra 1991. godine, on je govorio o sopstvenim aspiracijama i aspiracijama onih koje je on predvodio: „Ukoliko se neko suprotstavi srpskim ciljevima, nemojte imati milosti, oko za oko.“ Da li je optuženi izdvojen iz tog pristupa, ukoliko mi dokažemo da je taj pristup postojao? Mi ne mislimo tako, na osnovu onoga što je on sam izneo tokom rasprava ovde pred Sudom.

Ovde imamo jedan video snimak iz jednog od ovih logora. Sada ćemo ga pogledati. To je logor iz prijedorskog područja, radi se o logoru Trnopolje.

Pušten video snimak logora iz prijedorskog područja – logor Trnopolje.

Reporter: „Ovo je drugi logor Trnopolje, gde živi 2.000 zatvorenika. Mi nismo bili pripremljeni za ono što smo videli u tom logoru. Koliko dugo je ovde? Nekoliko stotina je reklo da je jutros stiglo iz Omarske ili iz drugih logora. Oni su bili otpušteni odatle nakon više meseci ispitivanja. Pitali smo ih da li je tačno da se ljudi tuku u logorima.“

Logoraš: „Ja nisam siguran da smem da pričam ovde. Ne mogu da kažem mnogo o tome. Vidite da su ljudi gladni, istina je. Da li me razumete?“

Reporter: „Recite nam istinu.“

Logoraš: „Bojim se. 250.“

Reporter: „Ubijeni? Šta se dešavalo?“

TUŽILAC NAJS: Ovo je logor gde vidimo da je došlo do istih događaja, koji su bili ponovljeni i na mnogim drugim mestima, pod daleko gorim uslovima i sa mnogo smrti, što ćemo čuti tokom iznošenja dokaza.

Sanski Most, koji se nalazi pored Prijedora i Banja Luke. Ovaj grad je bio preuzet 1992. godine, stotinu nesrpskih stanovnika su bili dovedeni u Sanski Most iz logora Keraterma i Omarska, i pobijeni. U tom gradu su takođe bili osnovani centri za zatvaranje i to je grad gde se Arkan vratio 1995. godine, zajedno sa Crvenim beretkama i tada je iskoristio priliku da ubije mnogo Muslimana po raznim lokacijama.

Sada prelazimo na sever Bosne u grad Brčko, koji je bio od ključnog značaja upravo zbog svoje pozicije, on se nalazio u koridoru na severu, nalazio se blizu Bijeljine. Možda se ne nalazi na ovoj karti, zapravo da, evo ga ovde, to je grad koji u početku nije bio naznačen, a kasnije, ta opština je dobila specijalni status. To je mesto gde su Muslimani iz Bosne, muškarci, bili pogubljeni

u hotelu „Posavina“, 4. maja, i tu se takođe nalazio logor Luka, gde je mnoga ubistava izvršio čovek po imenu Jelisić, koji se sam nazivao srpskim Adolfom. Ono što je interesantno, to je da je u ovom području 20. maja 1992. godine pronađeno telo čoveka po imenu Branislav Filipović, koji je bio viši član jedne paravojne jedinice. U njegovoj odeći pronađen je čitav niz dokumenata, među kojima je bilo i odobrenje upućeno štabu JNA u Beogradu, koje je njemu davalo dozvolu da podigne oružje. Ovaj dokument je nosio pečat od 13. maja 1992. godine i nosio je pečat vojne pošte JNA iz Beograda. Tu su i dokumenta koja potvrđuju da je oružje bilo dostavljeno garnizonu u Brčkom, takođe su se tu nalazila i putna dokumenta za vozilo JNA i propusnice za Brčko i za Semberiju koje su mu dozvoljavale slobodan prolaz kroz to područje. Šta je on radio tamo sa svim tim dokumentima ako Srbija nije učestvovala u tome?

Nakratko da se osvrnemo na to šta se dešavalo na jugu u Hercegovini, blizu crnogorske granice. I tamo je došlo do znatnih gubitaka života, u Foči, Džidovu i na drugim mestima, u ozloglašenom zatvoru KP domu u Foči, u Nevesinju, gde su mnogi Muslimani pobijeni. Konačno treba spomenuti Bosanski Šamac i Doboj, dve opštine u severnoj Bosni, u poluautonomnoj oblasti, to su takođe lokaliteti koji su ovde dobro poznati. Logor Crkvina u Bosanskom Šamcu, 17 nesrpskih zatočenika ubijenih 6. maja, a logor će biti zatvoren tek kasnije, godine 1992. 1700 ljudi je proterano. Veći broj zatvorenika iz Bosanskog Šamca je helikopterom prebačen u Srbiju, u vojnu bazu JNA u Batajnici, odmah na prilazu Beogradu. U jednom izveštaju VRS-a iz 1993. godine, govori se o rezultatima preuzimanja i kaže se sledeće: „Ne može biti jednostavnije, obezbeđeni su koridori koji povezuju srpske teritorije sa majkom Srbijom.“

Časni Sude, naše teze su, nadam se, jasne. A sada, dozvolite mi da na trenutak ostavimo po strani događaje na terenu, da se pozabavimo nečim drugačijim, što hronološki dolazi pri kraju godine 1992, što treba spomenuti pre nego što nešto kažem o Sarajevu i Srebrenici. To je dokument u kojem se odražava stav ministra spoljnih poslova Sjedinjenih Američkih Država Iglberga (Eagleburger). Ja se izvinjavam, vi to nemate u vašem dosijeu, radi se o

mojoj grešci koju ću što je moguće pre ispraviti. Pročitaću to sa grafoskopa, kako bih bio siguran da su stvari čitljive. Dakle, „Ministar spoljnih poslova Iglberger, u sredu“, to je sredi, 16. decembra 1992. godine, „u ovom saopštenju za štampu kaže da srpski predsednik Slobodan Milošević i vođa bosanskih Srba moraju odgovorati pred sudom za zverstva koja su počinili vojska i zapovednici zatvoreničkih logora u razorenoj Jugoslaviji.“ Zatim je nešto rekao o pitanju ukidanja embarga i dodao sledeće: „Činjenica je to, da znamo da su se dogodili zločini protiv čovečnosti, znamo gde i kada su se dogodili. Povrh toga, znamo koje su snage počinile zločine i pod čijom su komandom te snage delovale.“ Zatim je rekao još i ovo: „Milošević i Radovan Karadžić, vođa bosanskih Srba sistematski su kršili sporazume na koje su svečano ali cinično ranije bili pristali“, i zatim: „Milošević, Karadžić i general Ratko Mladić, komandant vojnih snaga bosanskih Srba, moraju na kraju krajeva objasniti da li su i na koji način pokušali, kao što im je dužnost po međunarodnom pravu, osigurati da njihove snage poštuju međunarodno pravo.“ Nema sumnje da će optuženi i dalje spominjati šta se dešavalo kasnije u Dejtonu, kao što je to do sada govorio. Međutim, ovaj sud se možda tek usputno bavi političkim mehanizmima. Nema sumnje da je optuženi identifikovan za saučesništvo mnogo ranije, i drugo, nešto što je u ovom predmetu neobično važno, on je od strane najviših funkcionera obavешten, informisan o svojoj dužnosti da poštuje međunarodno pravo i na ovom Veću će biti da, kada za to dođe vreme, odluči da li je on primio takvo upozorenje i druga upozorenja u tom smislu.

Sarajevo. Naravno, već smo videli šta je Karadžić rekao u svojih šest tačaka o tome šta bi se trebalo dogoditi sa Sarajevom. Kao reakcija na ono što se dešavalo u severnoj Bosni, bosanski predsednik Alija Izetbegović izdao je poziv za mobilizaciju za bosansku teritorijalnu obranu. Vođstvo bosanskih Srba izjavilo je da to smatraju činom rata. Imamo ovde sliku jedne od žrtava onoga što se kasnije počelo događati u Sarajevu. Ta objava dovela je do nekih promena u zajedničkom Predsedništvu, pogotovo kada je reč o gospođi Plavšić. Dan nakon te objave, 5. aprila 1992. godine, srpske paravojne snage opkolile su policijsku akademiju na jugu grada, srpske snage sišle su sa brda Vrača i taj grad koji je

bio kroz mnogo godina dobar primer međunacionalne tolerancije i pomešanosti, mesto gde su Srbi, Muslimani, Hrvati, Jugoslaveni i Jevreji živeli zajedno i saradivali, i njihova sveta mesta su bila tesno jedna do drugih, u tom se, dakle, gradu dogodilo sledeće: opsada Sarajeva je bila epizoda u sukobu u bivšoj Jugoslaviji koja je postala toliko ozloglašena da se moramo vratiti sve do Drugog svetskog rata da pronađemo nešto slično u evropskoj istoriji. Jer, sve do tada, profesionalna vojska je sprovodila kampanju nesmanjene žestine i nasilja protiv civila, u jednom evropskom gradu, kako bi ih vratila u srednjovekovno stanje iscrpljenosti i stalnog straha od smrti. U vremenu pokrivenom ovom optužnicom, nijedno mesto nije bilo sigurno od neselektivnih napada, za bilo kojeg civila u Sarajevu, niti škola, niti bolnica. Civili koji su odlučili da ostanu u Sarajevu, njih otprilike 350.000, našli su se na udaru snaga Vojske Republike Srpske, koje su opkolile Sarajevo. Na njih je pucano dok su bili u svojim stanovima, gledali televiziju, pili kafu, molili se, dok su izlazili napolje, prelazili preko ulice, išli po vodu ili po drva za ogrev, iznosili đubre, dok su bili u autobusima ili tramvajima. Osim toga, Vojska Republike Srpske koristila je minobacače specifično konstruisane da ubiju i osakate, da gađaju civile i da im nanesu što je moguće više povreda, dok čekaju u redu za vodu, dok idu na sprovode, decu koja se igraju. I naravno, tu je i najozloglašenija epizoda, a to je gađanje pijace.

Mi prihvatamo da naš dokaz o saučesništvu optuženog u tim groznim događajima dolazi kroz njegovu podršku Republici Srpskoj i njegovu podršku Vojsci Republike Srpske. Međutim, mi ne isključujemo mogućnost da kada za to dođe vreme pođemo i dalje.

Srebrenica. Zaštićena zona, sve dok 11. jula 1995. godine trupe Republike Srpske, odnosno Vojske Republike Srpske i MUP-a, pod komandom Mladića i drugih, nisu pogubile više od 6.500 muslimanskih muškaraca i mladića. Ovde je slika jedne masovne grobnice. Ovo je pogubljenje sprovedeno tokom perioda od pet dana, od strane streljačkih vodova, a u području južno od Zvornika, blizu Bratunca, ubijeno je 1.500 ljudi, u tom istom vremenskom razdoblju. U raznim selima, ubijeno je preko 5.000 muškaraca u opštini Zvornik. To je najveći masakr u Evropi nakon Drugog

svetskog rata. Pogledajte ovu fotografiju, obratite pažnju na ono što se nalazi na glavi ovog čoveka. Osim ovih stvari, mi ćemo izvoditi dokaze u podršku optužbama o sistematskom pljačkanju i razaranju privatne imovine onih koji su bili proterani, o namernom uništavanju džamija, istorijskih kulturnih institucija, crkava i drugih zgrada. To je bilo razaranje pažljivo proračunato na to da, kada sukob jednog dana završi, oni koji su bili proterani ne mogu tamo da se vrate. Kao i u prethodnoj optužnici, ne moram vam govoriti ono što je u javnom domenu i što se nalazi na spisku optužbi protiv ovog optuženog.

A sada kao jedan dodatni detalj ili jedna dodatna veza sa Hrvatskom. Jedan svedok će svedočiti o tome da je kao pripadnik vojne obaveštajne službe, 1995. godine znao za nameru optuženog da prestane podržavati Krajinu, kako bi omogućio da ona padne natrag u ruke Hrvatske. Pa sada, da li je njegov stepen kontrole bio tako veliki, a to optužba tvrdi, to će ovaj sud na kraju krajeva zaključiti. Međutim, ovaj svedok nam može biti od pomoći i dalje. On i hiljade drugih srpskih izbeglica prešli su u Srbiju. Godine 1993, videli smo na koji je način ovaj optuženi bio spreman postupati sa svojim vlastitim ljudima, kada su oni radili stvari koje se njemu nisu svidеле. Kako je bio spreman postupati sa tim ljudima? Da li im je pružio dobrodošlicu ili ih je iskoristio za svoje vlastite svrhe? Zabranjeno im je da napuste autoput, to su učinili policajci, koji su usmerili ljude koji su bežali prema Hrvatskoj, gde su mogli uticati na nacionalnu ravnotežu, u onim mestima gde su Srbi bili u manjini, kao deo sveobuhvatnog plana.

A sada prelazim na Kosovo. Kosovo je jedno relativno malo područje i sada ga možete videti na karti. Prema Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, izvinjavam se ako sam maločas rekao da su oni ljudi bili usmereni prema Hrvatskoj, morao sam reći da su bili usmereni prema Kosovu. Dakle, prema Statutu ovoga suda, krivična dela za koja se optuženi tereti obuhvataju zločine protiv čovečnosti, deportacije, prisilna premeštanja, ubistva i progone kao i kršenje zakona i običaja ratovanja poput ubistva. Juče sam izneo neke opšte statističke podatke za Kosovo. Dozvolite mi da kažem nešto u istorijskom kontekstu.

Sada ćemo staviti na grafoskop jednu drugu kartu. Kao što vidite, Kosovo se graniči sa Crnom Gorom, Srbijom, Albanijom i Makedonijom. Kosovo je bila jedna od dve autonomne pokrajine u SFRJ, kao što sam i juče objasnio. Kosovo je imalo svoj vlastiti ustav, lokalne vlasti i policiju po ustavu iz 1974. godine, koji je bio na snazi sve do 1989. Tokom dobrog dela istorije, iznošene su različite tvrdnje o tome gde su živeli čiji preci. Kosovo je ostalo pod turskom vlašću do 1912. dok ga nisu zauzele snage Srbije i Crne Gore, u balkanskim ratovima. Nakon toga, 1915. godine okupirala ga je Austro-Ugarska. Godine 1918. vratile su se srpske trupe i Kosovo je postalo deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U Drugom svetskom ratu, ponovo su ga okupirale Bugarska, Nemačka i Italija, a na kraju Drugog svetskog rata, formalno je pripojeno Srbiji. To je područje koje je bilo uvek nacionalno izmešano. Tamo su živeli, naravno, kosovski Albanci, Srbi ali i mnogi drugi, Turci, Romi, nešto Hrvata, nešto Bošnjaka, i tako dalje.

Juče sam vam pustio traku iz Kosovog Polja, čuveni video klip „Niko ne sme da vas bije“. Isto tako, videli smo govor od 28. juna 1989. godine. Između 1989. i 1992. godine, nakon što je Srbija ukinula autonomiju Kosova, a pokrajinske institucije su raspuštene, Kosovo je zapravo preuzela Republika Srbija. Kosovski Albanci su se našli u položaju u kojem su bili otpušteni s poslova, jer je većina preduzeća bila u državnom, odnosno društvenom vlasništvu. Uvedene su diskriminatorne mere i mere koje su očito bile usmerene prema promeni nacionalne ravnoteže na Kosovu. Srbi su mogli doći i dobiti posao, čak i kad nisu bili kvalifikovani za njega. Dobili su stanove i druge olakšice koje su ih trebale dovesti na Kosovo, a tamo su upućene i srpske izbeglice kao što sam maločas rekao nakon što su me ispravili. Istorijom ću se pozabaviti što je moguće kraće. Međutim, moram ipak izneti neke detalje. Mislim da smo sa pričom o istoriji stali 7. septembra 1990. kada je kosovska skupština proglasila Republiku Kosovo. Zatim 1991. godine, održan je neslužbeni referendum, na kome je rezultat pokazao većinsko opredeljenje za nezavisnost od Srbije. U maju 1992. godine, održani su neslužbeni izbori za skupštinu i za predsednika, onoga što su oni nazvali Skupštinom Kosovo, dakle za paralelnu vladu, čija je politika bila politika nenasilnog otpora.

Juče ste čuli kako je dosta godina ranije, nakon Titove smrti, došlo do parole „Kosovo Republika“. To je nešto što se, dakle, čulo i ranije. Međutim, nas sada zanima značenje te parole ovde u istorijski relevantnom delu. U okviru društvene, političke i ekonomske srbi-janizacije Kosova, srpska skupština osudila je albanizaciju Kosova i rekla da se radi o najvećem etničkom čišćenju u Evropi. Rečeno je da je cilj da se Kosovo odseče od Srbije i Jugoslavije, tada 1992. godine, rečeno je da se na Kosovu nalaze mnogi ilegalni imigranti iz Albanije. Koliko je samo taj pogled bio neverovatno razdvojen od realnosti, jer u toj realnosti, Srbi su izvodili etničko čišćenje u istočnoj Bosni. Prolazimo sada kroz te grozne sukobe i dolazimo do Dejtona, godine 1995. U suštini, kosovski Albanci koji u to vreme nisu pribegavali nasilju, bili su razočarani Dejtonskim sporazumom. Neki, rekao sam da mi moramo da uspostavimo distancu u odnosu na svet politike, ali neki su možda mislili da su Dejtonom, Dejtonskim sporazumom, u stvari nagrađeni neki aspekti etničkog čišćenja. To je možda uticalo na gledište tih kosovskih Albanaca, kada je reč o budućoj upotrebi nenasilnog pristupa. Kada pogledamo šta je usledilo u Dejtonskim mirovnim pregovorima, o kojima će, bez sumnje, govoriti i optuženi, nema potrebe da podsećam, da iako je u to vreme bio predsednik Srbije, a kasnije predsednik Jugoslavije, ovaj optuženi je bio taj kome su se obraćali političari između 1991. i 1995. godine. Razlog može biti ono što sam juče sugerisao, a to je što je on imao moć i nadalo se da će on biti osoba koja će biti u stanju da ostvari mir. On je možda bio osoba koja je impresionirala međunarodne pregovarače svojim šarmom, izglednom razumnošću i umerenošću, mada je to, kako je izgledao, bilo drugačije od onoga što je on radio na terenu. Mislim da je on rekao uvaženim sudijama prilikom svog prvog pojavljivanja da mu treba odati priznanje za mir u Bosni, a ne za rat. Možda u vreme Dejtona on više nije želeo rat, jer je mir osigurao bosanskim Srbima oko pola zemlje koju su poharali, mir je značio ukidanje sankcija protiv Jugoslavije i, naravno, to bi zaustavilo ogroman odliv sredstava u ratnu mašineriju. Juče sam već rekao da je prve dve bitke mogao sebi da dozvoli i da je tada mogao da se nada pobeđi. Međutim, nije mogao da ide dalje. Poslednju bitku nije mogao dozvoliti da izgubi. Međutim, naravno, kakve god odluke

da je optuženi doneo 1995. godine, one nemaju uticaj na njegovo učešće u onome o čemu ćemo mi izvesti dokaze u vezi sa zločinima i možemo da se podsetimo na ono što je iznio državni sekretar Iglberger nekoliko godina ranije.

Idemo dalje od Dejtona, jer me zanimaju njegove posledice, odnosno efekat po kosovske Albance i istorijat razvoja događaja na Kosovu. Dovoljno je reći sledeće. Uvek je bilo moguće posle Dejtona, da ovaj optuženi razmisli o položaju koji je već zauzeo, kako je to izloženo ovom Veću i izvede pred lice pravde Šljivančanina, Mrkšića, Arkana, Mladića ako je bio zaista ozbiljan u tome. Međutim, treba proceniti njegovu ozbiljnost ne na osnovu onoga što je rekao, već na osnovu onoga što je radio, jer on je ovim ljudima dao sklonište u Srbiji, ponudio im je dom u Srbiji, neke čak i nagradio i omogućio im da se obogate.

Nakon Dejtona, u septembru 1996. godine, postignut je sporazum između optuženog i Ibrahima Rugove, vođe kosovskih Albanaca, sporazum koji je trebalo da obezbedi određena prava u obrazovanju koja su oduzeta Albancima. Neki su se nadali da će sporazum biti ostvaren, ali nije. Rugova se zalagao za strategiju nenasilja, iako je u tome imao malo uspeha, jer ništa za to nije dobio. Tako da je, sredinom 1990-ih godina, jedna frakcija kosovskih Albanaca organizovala grupu, koju znamo kao Kosovska oslobodilačka vojska ili OVK, Oslobodilačka vojska Kosova ili UČK na jeziku kosovskih Albanaca. Ova grupa je zagovarala vojnu pobunu i nasilni otpor srpskim vlastima. I zaista, sredinom 1996. godine, OVK je krenula sa napadom na srpsku policiju, na šta je srpska policija odgovorila nasiljem u odnosu na baze za koje se sumnjalo da su baze OVK i u odnosu na one za koje se smatralo da podržavaju OVK.

Godine 1996, u Srbiji, uopšteno govoreći, optuženi se možda osećao delom pod pritiskom, jer lokalni izbori nisu išli njemu u prilog, verovatno zbog ekonomskih pritisaka i zbog određenog saveza koji je stvoren između opozicionih stranaka. Dakle, to je moglo da dovede do određenih teškoća za optuženog, u periodu između novembra 1996. i januara 1997. godine, kada su ponovo bile demonstracije protiv njega. Na srpski MUP je izvršen pritisak da koristi nasilje protiv demonstiranja i Stanišić kojeg sam

već pominjao, usprotivio se tome. Perišić je takođe rekao da je on protiv upotrebe vojske i možda ćemo u to vreme videti početak razilaženja između ova dva čoveka i optuženog. Ako je to zaista tako, da li je on počeo da se oseća ranjivim? Ako je tako, da li to možda objašnjava njegovo kasnije ponašanje? Iako će se Veće baviti time da se utvrde određeni događaji i mentalno stanje na osnovu čvrstih dokaza teško će, odnosno neizbežno će biti da se povremeno suočimo sa motivacijom koja je navodila ovog optuženog i možda ćemo u određenim fazama morati da razmotrimo to kao mogućnost da je optuženi čovek, koji u situaciji kada se suočava sa teškoćama nalazi prednost možda u haosu rata iz kojeg bi kasnije mogao biti u stanju da nešto ponovo izgradi i da nastavi dalje. On se suočavao sa nekom vrstom teškoća kod kuće i morao je čak da se udaljava od onih na koje se do tada oslanjao i da li je onda tada došao u fazu koju sam juče sugerisao, dakle, procenu da je Kosovo na redu, da je to postalo neizbežno? U junu 1997. godine, Milošević je održao govor na Kosovu. Optuženi je jasno rekao da nema potrebe za međunarodnim posredovanjem na Kosovu, to je zauvek integralni deo Srbije. Milošević je izabran za predsednika Savezne Republike Jugoslavije 15. jula 1997. godine i preuzeo je tu funkciju 23. jula. I tu imamo još jedan dijagram. Ovo je sada nešto malo različito.

SUDIJA MEJ: Da li mi to imamo?

TUŽILAC NAJS: Nadam se da imate. Da.

SUDIJA MEJ: To je novi svežanj koji ste nam juče dali?

TUŽILAC NAJS: Da, to je novi svežanj koji sam vam juče dao, treći, treća stranica, treći dokument. Ovde je drugačiji naslov nego kod druga dva, jer sve što se dešavalo na Kosovu definitivno se dešavalo u okviru Srbije, zato tu piše „*De iure* komanda, jugoslovenska vojska i srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova“. Na desnoj strani isprekidana kućica predstavlja Vrhovni savet odbrane, za to smo čuli ranije, ne znam da li svi imaju to pred sobom. Optuženi je, zajedno sa predsednicima Đukanovićem i Milutinovićem,

dakle predsednicima Crne Gore i Srbije, činio ovaj vrhovni savet odbrane. Precizna funkcija ovog Saveta će se raspravljati prilikom izvođenja dokaza. Međutim, može se svesti na to da je predsednik komandujući vojskom i u miru i u ratu delovao na osnovu odluka koje je donosio ovaj savet. Na koji način je to funkcionisalo to je naravno zavisilo od osoba, odnosno da li su one bile zaista nezavisne ili je to zavisilo od optuženog. U svakom slučaju, on je, a sam nam je to rekao, ostao vrhovni komandant, pa prema tome on je imao komandu nad Generalštabom, nad general-potpukovnikom Ojdanićem, zatim general-potpukovnikom Treće armije Pavkovićem i dalje ako idemo do Prištinskog korpusa i prištinskog vojnog odseka. Ispod ovog Vrhovnog saveta odbrane je predsednik Srbije Milutinović, koji nije direktno povezan u ovakvom dijagramu sa Savetom i pitanje dokaza je kako će se pokazati kakva je njegova veza bila sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, ministrom Stojiljkovićem i MUP-om. Ispod toga su borbene jedinice. Ako pogledate kroz liniju Državne bezbednosti pod Markovićem, jedinice za specijalne operacije pod Simatovićem, zatim s desne strane ako pogledate Resor javne bezbednosti, Đorđević, tu je Sekretarijat unutrašnjih poslova, specijalne policijske jedinice i specijalne antiterorističke jedinice, SUP, PJP i SAJ. Dakle, sve su to borbene jedinice. Tužilaštvo tvrdi da kakva god da je bila tehnička podela na osnovu zakona, optuženi je imao stvarni uticaj na sva ova tela i imao je efektivnu kontrolu. U svakom slučaju, na osnovu zakona o odbrani, kao komandant vojske, imao je prednost kontrole nad svim jedinicama u vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, jer po osnovu hijerarhije, svi su bili podređeni Vojski Jugoslavije, i MUP se podređuje Vojski Jugoslavije.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Najs, vi ste priznali na osnovu ovog dijagrama da su njegova ovlašćenja ograničena na konkretne jedinice.

TUŽILAC NAJS: Ja ne priznajem to, ja ne tvrdim da su njegova faktička ovlašćenja na bilo koji način bila ograničena. Ovaj dijagram se odnosi na stanje mira i na *de iure* komandu, međutim, u vreme rata MUP se podređuje Vojski Jugoslavije, tako da bi on u to doba

imao potpunu kontrolu, a mi ćemo izvesti dokaze koji će pokazati da je on imao efektivnu kontrolu u svakom trenutku, nad svim jedinicama. A ovaj dijagram je nešto što pokazujemo kao pravno stanje stvari.

SUDIJA ROBINSON: Znači, treba da sačekamo na dokaze?

TUŽILAC NAJS: Da, svakako. Ovo je samo pravno stanje. Međutim, mislili smo da bi moglo biti korisno Veću, da bi to moglo da se analizira. U avgustu 1987. godine studentske demonstracije u Prištini, zatim u septembru 1987. godine...

SUDIJA MEJ: 1987?

TUŽILAC NAJS: Oprostite, časni Sude. Da, naravno, 1997. godine, situacija se nije popravila i bilo je daljih oružanih aktivnosti kosovskih Albanaca. U oktobru 1997. godine, policija je intervenisala u nenasilnim studentskim demonstracijama u Prištini. U oktobru 1997. godine, dolazi do sledećeg. Očigledno je otvoren ozbiljan dijalog između Državne bezbednosti i predstavnika kosovskih Albanaca. Međutim, dolazi do daljih studentskih demonstracija i u novembru, kao što ćemo čuti od našeg prvog svedoka u ovom predmetu, pokušalo se doći do vođa kosovskih Albanaca u ime srpske vlade. Ispitana je mogućnost da Kosovo dobije status republike u okviru Jugoslavije. Međutim, predstavnici iz Beograda su odmah odbacili tu mogućnost i rekli da će, ako Albanci budu insistirali na tom zahtevu, doći do rata. Takođe je na tom sastanku objašnjeno, a to ćemo čuti od svedoka, da je postojao plan, plan „spržena zemlja“, koji se može primeniti u roku od 24 sata, da se unište albanska sela. Svedoku je rečeno da su optuženi i čovek po imenu Jovica Stanišić znali da se u to vreme održava ovaj sastanak, dakle, to je bio sastanak sa predstavnicima vlasti, odnosno sa ovlašćenima. Do drugog ovakvog sastanka došlo je u decembru 1997. godine. Tom prilikom svedok, kojeg ćemo čuti i Stanišić su privatno razgovarali. Stanišić je rekao da postoji nacionalistički krug oko optuženog, koji će pre ući u rat nego što će prihvatiti mogućnost da Kosovo bude republika.

Januar 1998. godine. Veće se, naravno, seća da optužnica za Kosovo ne počinje pre 1999. godine. Međutim, nešto o razvoju događaja u 1998. godini se mora skicirati. Konflikti postaju intenzivniji u februaru te godine, konflikti između OVK i snaga Republike Srbije. Mnogo kosovskih Albanaca i kosovskih Srba je bilo ubijeno ili ranjeno u to vreme. Snage Republike Srbije su ponekad granatirale albanske gradove i sela, uništavale imovinu i proterivale stanovništvo iz područja za koja se smatralo da su u njima članovi OVK aktivni. Ujedinjene nacije procenjuju da je otprilike do sredine oktobra 1998. godine, više od 298.000 ljudi, oko 15% ukupnog stanovništva, bilo razmešteno unutar samog Kosova ili da su bili prisiljeni da napuste pokrajinu, usled svega onoga što se tamo događalo. Već u martu 1998. godine, Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija u svojoj Rezoluciji 1160 osudio je korišćenje preterane sile od strane srpske policije protiv civila i mirnih demonstranata na Kosovu i uvelo embargo na oružje za SRJ. Šest meseci kasnije, doneta je još jedna Rezolucija Saveta bezbednosti, broj 1119, gde se kaže da pogoršanje situacije na Kosovu predstavlja pretnju miru i bezbednosti. Savet bezbednosti je zahtevao da sve strane prekinu sa neprijateljstvom i da se snage bezbednosti koje se koriste za represiju nad civilima povuku.

Prilično je jasno da je usled svega što se događalo, oružana pobuna stekla jednu širu podršku nego što je imala ranije i demonstracije u znak podrške nezavisnog Kosova, a to su bile prilično velike demonstracije, dosta često su se održavale.

Ja sam spomenuo osobu za koju ste već ranije čuli, Vojislav Šešelj. U martu 1998. godine on je postao zamenik predsednika Vlade Jugoslavije. Kao što ćete se vi setiti, časni Sude, on je bio predsednik Srpske radikalne stranke, osnivač srpskog četničkog pokreta i zamenik predsednika Vlade Srbije do 2000. godine, znači tokom rata na Kosovu. I on je vrlo strasno podržavao plan Velike Srbije, u koji je uključivao etničko čišćenje Kosova. On je to eksplicitno odobravao.

Na samom Kosovu tokom 1998. godine, došlo je do jednog konkretnog napada na porodicu Ahmeti (Ahmeti), na njihovom imanju u Likošanima (Likoshan). Tom prilikom je 16 ljudi ubijeno, a još desetero drugog dana. Ja sam iskoristio reč „imanje“, jer

postoji jedna karakteristika porodica kosovskih Albanaca u pogledu njihovog načina života. Kod njih se obično živi u zajednici koja okuplja više porodica, više generacija, gde svi žive zajedno i prema tome, ja ovde koristim reč „imanje“ da bih opisao to mesto gde je ta višegeneracijska porodična zajednica živela. To je jedno specifično obeležje koje važi za albanske porodice na Kosovu. Tokom februara 1998. godine i marta 1998. godine, Perišić i Stanišić su predložili optuženom da sklopi sporazum sa vođom Albanaca Rugovom, ali u isto vreme specijalne jedinice MUP-a, antiterorističke jedinice bile su poslate na Kosovo da se pozabave sa OKV. Otprilike u to vreme, optuženi je rekao da pravi broj kosovskih Albanaca iznosi otprilike 800.000 ljudi. Kao što ćete se vi, časni Sude, setiti kako sam ja to objasnio, ja sam rekao da usled bojkota popisa stanovništva 1991. godine, mi imamo samo približne cifre pravog stanja stanovništva na Kosovu u to predmetno vreme. Mi ćemo dostaviti dokazne predmete i mislim da će to ostaviti malo sumnji kod vas u to da ova niska cifra koju spominje optuženi ne odgovara stvarnosti. Zašto je on govorio ovako nešto? Zašto se on trudio da uveri, jer on je upravo to radio, sve da je broj stanovnika kosovskih Albanaca tako nizak? Da li je on to radio zato što se nadao takvom ishodu ili je on to radio zato da bi umanjio onaj užas koji bi postao očigledan, kada bi došlo do prisilnog proterivanja velikog broja ljudi, do koga je kasnije i došlo?

Ono što je on rekao svedoku, koga sam ja već spomenuo, slično je onome što je rekao i dvojici drugih ljudi i možda ćete se vi, časni Sude, zapitati, da li je on u svojoj glavi već počeo da smišlja izlaznu strategiju za Kosovo, sličnu onoj koja je primenjena i u Bosni. Prema Dejtonskom sporazumu, srpski deo Bosne je skoro i dalje bio potpuno jednonacionalan, tamo su živeli samo Srbi. Pošto je ovaj optuženi verovatno mislio da je zaboravljena njegova krivica u odnosu na to, onda je verovatno zaključio da posle deset godina privoljavanja Srba da nasele Kosovo, on nije postigao ono što je nameravao i možda se nadao da ga za to ovaj put neće kriviti.

Časni Sude, da li je ovo sada pogodan trenutak za pauzu ili je previše rano?

SUDIJA MEJ: Pretpostavljam da ćete vi završiti sa vašim izlaganjem do naše pauze za ručak.

TUŽILAC NAJS: Ja se nadam.

SUDIJA MEJ: I onda ćemo čuti izlaganje gospodina Rajnefelda (Ryneveld).

TUŽILAC NAJS: Gospodin Rajnefeld će nam pomoći oko mesta zločina i mene će poštediti tog tereta.

SUDIJA MEJ: Da. Sada pravimo pauzu do 11.30 h. Molim ustajte.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Najs.

TUŽILAC NAJS: Časni Sude, tokom 1998. godine, pre optužnice, naravno, čućete o tome da je došlo do teškog napada na imanje porodice Jašari (Jashari), kojom prilikom su ubijene 54 osobe. Sasvim je jasno da je bilo članova OVK na tom imanju, ali ipak došlo je do korišćenja preterane sile, usled čega su pobijene žene i deca i to ne može nikako da se opravda. Ovde imamo sliku posledica ovog napada, ne pokazuje se celo imanje, već samo žrtve tog napada. Zatim ćemo ovde predstaviti pismo ili spominjanje pisma koje je Perišić poslao optuženom putem svedoka koji je bio zaštićen, ali njegovo ime je sada otkriveno, tako da optuženi zna o kome se radi, gde se objašnjava da je strategija optuženog na Kosovu nešto što će dovesti do pobune i zato što će prouzrokovati žrtve, uništiće se imovina, i tako dalje. Veće će sigurno morati da razmotri da li je ova verzija tačna. U aprilu 1998. godine, MUP i Vojska Jugoslavije su bombardovali zgrade u lokaciji blizu Dečana. Utisak je da je ova akcija bila naređena odozgo, bez obzira što je lokalni komandant preporučio da se sprovede jedna precizna hirurška operacija. Prvi svedok kojeg ćemo danas saslušati, danas ili sutra, sreo se sa optuženim u aprilu 1998. godine. Optuženi je

govorio o teroristima, koje je želeo da uništi. Tu je bilo nekih pregovora o statusu kosovskih Albanaca i svedok je rekao optuženom da ono što se događa u ovoj borbi protiv terorizma, uključuje i napade na nevine civile, žene i decu. Prema tome, optuženi je tada bio obavešten o događajima, ako već ranije nije bio obavešten, a mi naravno tvrdimo da jeste. Grupa od pet kosovskih Albanaca sastala se sa optuženim i sa njegovim šefom kabineta. Oni su diskutovali o napadu na imanje porodice Jašari i rekli da je to jedan eklatantan primer policijske brutalnosti. Ono što je interesantno, to je da je optuženi bio prilično dobro obavešten o ovom incidentu, rekao je da se to trenutno nalazi pod istragom, da ima puno problema, te je izjavio: „Okolo mene ima puno nacionalista, ali mi ćemo rešiti ove probleme.“ On je tvrdio da ima punu kontrolu nad događajima na Kosovu.

Mi isto tako imamo dokaze koji ukazuju na to da je dolazilo do naoružavanja srpskog stanovništva na Kosovu u pripremanju za ono što će uslediti i isto tako, ukoliko se ne varam, imamo jedan dokazni predmet koji pokazuje sasvim jasno da se oružje delilo Srbima i Crnogorcima na Kosovu. U proleće ili u leto 1998. godine, došlo je do žestokih okršaja, napada na OVK, granatirana su brojna sela. Korišćene su paravojne šok jedinice i u junu 1998. godine, počeo je napad na selo Račak (Racak), koji je naravno ušao u istoriju Kosova. Moguće je da su pripadnici OVK bili prisutni u tom selu i to možda objašnjava zašto je konkretno to selo postalo meta. U junu 1998. godine, ovde imamo nekoliko dokaznih predmeta, koji pokazuju o čemu se radi, ali prvo ću spomenuti naređenje 125. motorizovane brigade, gde se zabranjuju operacije bez znanja i odobrenja zajedničke komande. To se ovde vidi. Zajednička komanda je identifikovana znači i dokument nosi datum 7. juli i ovaj dokument je izdat u skladu sa naređenjem zajedničke komande. On je strogo poverljive prirode, ovde piše koji je broj. I u svakom slučaju, evo, sad se vidi to na grafoskopu, ja se izvinjavam što sada detaljno ne objašnjavam svaki od ovih dokumenata. Pošto se radi samo o uvodnoj reči, trebalo bi previše vremena kada bih ovo detaljno opisivao, ali doći će vreme za to. I sada, da se vratimo na ovaj dokument, dokument iz Štaba zajedničke komande, koji pored optuženog uključuje, kao što ćemo kasnije

videti, Milutinovića i druge, uključujući Pavkovića, Lukića, Šainovića, Stanišića i druge. Da li je ovo stvaranje zajedničke komande bila tačka prekretnice i da li je to bilo nešto što će dovesti do događaja 1999. godine? Da li je ova zajednička komanda bila sredstvo, sredstvo koje je uključivalo sve ove ljude koje sam naveo, da se uguši neslaganje sa željama i namerama optuženog i da se nekako izgadi put za nezakonito korišćenje armije? U svakom slučaju, ovaj svedok koga sam ja naveo govoriće o tome.

Još jedan svedok je rekao optuženom da je MUP učestvovao u operacijama protiv civilnog stanovništva. Sad se radi o periodu u leto 1998. godine. Optuženi je to poricao, rekao je da je jedina meta bila Oslobođilačka vojska Kosova, ali on će verovatno nastaviti da koristi ovo kao opravdanje, ali nekoliko svedoka će o ovome svedočiti kasnije. Ne moram detaljnije sada da se osvrćem na to.

28. jula 1998. godine, Petar Ilić, šef prištinske Uprave za odbranu izdao je zajedničko naređenje svim opštinama na Kosovu, izdao im je odredbe, propise za odbranu naseljenih mesta, uključujući razdvajanje stanovništva, korišćenje vojnih snaga, podršku Vojske Jugoslavije MUP-u, isto tako je naredio aktivnu saradnju sa Vojskom Jugoslavije i sa MUP-om, sa strukturama lokalne odbrane, i tako dalje. O ovome ću detaljnije govoriti, sve ovo dolazi pod zajedničku komandu za Kosovo.

I preći ću dalje na događaje od 24. juna 1998. godine, to je naravno, takođe, pre onog perioda koji pokriva optužnica. Kapetan Srđan Perović iz Sekretarijata MUP-a u Peći izveštava da su tokom operacije koja se zove „Grom“, koja je preduzeta u maju i junu, vodovi 24. odreda specijalne policijske jedinice koja se zove PJP bili potčinjeni telu koje se zove JSO, a to je bilo telo koje je bilo sastavljeno od njegovih ljudi, „Frenkijevih momaka“, a Frenki je osoba koju smo ranije spominjali. Ovde, takođe, vidimo da ponovo promiču sve ove veze. Taj isti kapetan Perović izveštava da tokom te operacije „niko nije palio, uništavao ili pljačkao objekte“. Pitamo se zašto je uopšte potrebno da se tako nešto unese u jedan izveštaj?

U julu je došlo do ozbiljnog napada MUP-a i Vojske Jugoslavije na Dulje (Duhel), Blace i na okolinu Junika (Junik) ili na Junik,

gde je 30.000 Albanaca pobešlo. U to isto vreme, na raznim mestima širom Kosova događale su se slične stvari, i to sve navodi da je postojala jedna koordinirana akcija. U međuvremenu, čućemo o tome šta se događalo sa srpskim stanovništvom. Dobijali su oružje, do toga je došlo u Mitrovici, otprilike 7.400 komada oružja je bilo dostavljeno rezervnoj policiji u Kosovskoj Mitrovici. Ja idem prebrzo, izvinjavam se.

U avgustu 1998. godine, Diplomatska posmatračka misija na Kosovu i druge diplomate uključili su se u događaj, vojska i MUP su im često sprečavali punu slobodu kretanja širom Kosova, govorili su da je to zbog njihove sopstvene bezbednosti, i stoga ovi posmatrači nisu mogli sami da se uvere u sve ono što se događalo, u granatiranja i razne druge ekscese, već su to mogli samo da posmatraju sa određene distance. Pa ipak, Veće će dobiti dokaze o tome da su postojale zajedničke operacije MUP-a i vojske Srbije.

Ima više slučajeva u kojima je potvrđeno prisustvo paravojnih formacija, na primer u zatvoru u Dubravi (Dubrave) i Istoku (Istog). Zatvor u Dubravi je veliki zatvor na severozapadu pokrajine i on se pojavljuje u iskazima o zločinima. U toku je bila pljačka i spaljivanje koje su vršili MUP i njihove specijalne snage tokom leta. Optuženi je obavestjen o tim stvarima. Međutim, on je negirao da se bilo šta dešava i negirao je da policija beži, a kada mu je rečeno da Albanci prelaze granicu on je rekao da su to izmišljene priče. Do leta 1998. godine, 200.000 kosovskih Albanaca je proterano. Oni su bili raseljeni unutar Kosova. Dobili su status izbeglica, u gradovima i selima koji su još bili pod vladinom kontrolom. Veliki broj boravio je na otvorenom, van utočišta i to na primer na područjima koja je držala OVK. O tim raseljavanjima grupa i pojedinaca čućemo još tokom izvođenja dokaza. S vremena na vreme, dolazilo je do pljačke i do ekscesa nad kosovskim Albancima i u takvim slučajevima nije bilo nikakve zadovoljavajuće intervencije od strane MUP-a u korist kosovskih Albanaca.

U septembru 1998. godine, u Golubovcu (Golluboc) je streljano otprilike 14 kosovskih Albanaca i to od strane specijalnih snaga MUP-a. Nadamo se da će Veće doći do tog zaključka. 28. septembra 1998. godine, predsednik Vlade Srbije Mirko Marjano-

vić javno je izjavio da su vladine snage ponovo zauzele kontrolu nad većim delom Kosova i da pobuna OVK u najvećoj meri nije uspela. Rekao je da se mir vratio na Kosovo. Međutim, dokumenti iz tog vremena i drugi dokazi otkrivaju drugačiju sliku. Teritorijalna odbrana je mobilisana, MUP je pozivao rezerviste, i došlo je do trvenja unutar rezervnih organa armije i MUP-a, budući da su isti organi pozivali iste ljude u rezervu. U to vreme, Srbi su bili naoružavani i obučavani i mir se nije vratio na Kosovo. 29. septembra 1998. godine, Paddy Ashdown (Paddy Ashdown) rekao je optuženom da njegove trupe krše pravila Ženevske konvencije. Taj razgovor će nam takođe biti od vrednosti, budući da je taj čovek imao i vlastito iskustvo koje je bilo relevantno za ovu situaciju. To je dovelo do pregovora između američkog diplomate, ambasadora Ričarda Holbruka (Richard Holbrooke) i optuženog, u kojem su takođe sudelovali i generali NATO-a Nojman (Naumann) i Klark (Clark). General Klark je o tome govorio u svojoj knjizi, a mislim da će general Nojman ovde svedočiti. Izjave koje je Milošević dao o Albancima mogu se okarakterisati kao dehumanizacija druge nacionalnosti i sasvim jasno podsticanje na etničko čišćenje. General Nojman će takođe svedočiti o vođenju ovih pregovora, kome se činilo da je optuženi imao kontrolu, ne samo nad Vojskom Jugoslavije, nego i nad MUP-om. On će takođe govoriti o ulozi potpredsednika Vlade Šainovića, u vezi i sa vojskom i sa MUP-om.

U oktobru 1998. godine, Stanišića je zamenio Marković na čelu Državne bezbednosti Republike Srbije. To je bila jedna od nekoliko smena na ključnim položajima u vojsci i u MUP-u. Veće će se uveriti da je to bio rezultat potrebe optuženog da ukloni glasove neslaganja sa njegovom politikom na Kosovu. Došlo je do jače uloge armije i MUP-a na Kosovu. Izgleda da je bilo potrebno to napraviti, jer ljudi koji su ranije bili na tim položajima, nisu to sproveli dovoljno čvrsto.

Kada je reč o međunarodnoj politici, on je u to vreme po međunarodnom planu pokušao okupiti osobe koje će ulaziti u pregovore, a na domaćem planu situacija je vodila ka brutalnom razrešenju kosovskog pitanja. Dokumenti govore istu priču, etnička podela, nacionalna mobilizacija jednog dela društva, a razoružavanje drugog dela društva.

Čućemo takođe kako je optuženi u jednom trenutku govorio da s Albancima treba postupati na način na koji je sa njima postupano 1946. godine. On ih je opisao kao ubice i bandite i rekao je da bi mogli biti pobijeni, pa makar to trajalo nekoliko godina. „Trebalo je nekoliko godina da se pobiju, ali su svi bili pobijeni.“ Nije sasvim jasno na šta je on ovde mislio. Međutim, 1946. godine došlo je do pobune na Kosovu, gde je došlo do razaranja ogromnog broja sela i zajednice kosovskih Albanaca na Kosovu.

Jedan deo sporazuma između Holbruka i Miloševića odnosio se na misiju OEBS-a na Kosovu. Taj sporazum potpisan je 16. oktobra 1998. godine, od strane predsednika Geremeka (Geremek), predsednika misije OEBS-a i Ministarstva inostranih poslova, odnosno ministra Jovanovića. Taj sporazum i sporazum sa Klarkom i Nojmanom, koji su potpisali Šainović i general MUP-a Đorđević, kao i dodatni sporazum između KDOM i MUP-a, predviđao je da se snage MUP-a i Savezne Republike Jugoslavije delimično povuku sa Kosova. Takođe, trebalo je ograničiti dodatne snage i tehniku koja će ući u to područje i razmestiti nenaoružane promatrače OEBS-a. Koliko je bilo policije na Kosovu u tom trenutku? Veoma mnogo, a ja ću vam detalje dati za nekoliko trenutaka. U oktobru 1998. godine, otprilike 14.500 uniformisanih policajaca nalazilo se na Kosovu, plus još 2.000 koji su bili na odsustvu, i nekih 4.500 policajaca van Kosova. U taj broj uključene su i specijalne antiterorističke jedinice.

Misija KVM-a je održala sastanke sa Miloševićem, izvinite, mislio sam reći da je Milošević tada objasnio da Albanaca ima manje od 50% na Kosovu. Ja sam već rekao kakva je mogla biti potencijalna važnost takve vrste primedbi. U oktobru 1998. godine, Perišić je privatno rekao da je situacija na Kosovu rezultat poteza jednog čoveka. Na jednom sastanku u oktobru 1998. godine, taj isti general, general Perišić, koji je obično imao čvrstu liniju, nešto je omekšao, kada je u privatnom razgovoru objasnio da je očito da NATO ako hoće, može uništiti vojsku, a on tu vojsku želi da spasi. Rekao je da je to jedina demokratska institucija ostala u Jugoslaviji. On nije bio spreman da dozvoli da se vojska koristi za one vrste operacija za koje je trebala biti korišćena. On je takođe jasno dao do znanja da je optuženi imao ovlašćenja da odlučuje o

sporazumima, a ne neko drugi. Nastavljeno je korišćenje tenkova i artiljerije. Na daljnim sastancima, srpskom vođstvu jasno je rečeno da je neprihvatljivo korišćenje tenkova i artiljerije protiv civila i sela i da ukoliko Srbi to ne prihvate, akcija NATO-a biće iznuđena. Optuženi je odbacio sve navode koji su tada izneseni i tvrdio je da su srpske snage delovale u skladu sa zakonom.

Jedno mišljenje, a već sam spomenuo da postoji više teorija i da će Veće morati odlučiti u vezi s tim, prema jednoj teoriji, optuženi je dobio upravo ono što je hteo, to jest rat s kojim se može ići dalje. Ako to jeste bila njegova strategija, čućete da je došlo do jednog sastanka, na kojem je on bio vrlo nervozan, možda iz razloga što je znao da će uskoro preduzeti jedan rizičan korak, rizičan za živote drugih ljudi. Taj rizik za njega nije bio toliko strašan, kao rizik u pogledu njegove sopstvene karijere. U svakom slučaju, on je odbacio ono što je rečeno i odbacio je realnost mogućnosti intervencije NATO-a. Zajednička komanda, koju smo već ranije spomenuli, ponovo se pojavljuje u jednom izveštaju iz 16. oktobra, gde se kaže da postoji opasnost da ekstremni Albanci uvoze kamere putem OEBS-a, kako bi, kako se kaže, obezbedili dokumentarne dokaze o navodnim zločinima i o preteranom korišćenju nasilja i represije od strane državnih organa nad albanskim civilima. Prema tome, oni koji su pisali taj izveštaj više su se brinuli za izveštavanje o ekscesima nego o činjenici da je došlo do ekscesa.

Sada dolazimo do sastanka 24. i 25. oktobra, na kojem su bili Nojman, optuženi i drugi, gde mu je rečeno da je čekić spreman da padne. Takođe, rečeno mu je da artiljerija granatira sela. Optuženi je Perišić pitao o tome i on je to negirao. Međutim, taj isti Perišić je privatno tražio od drugih da pokušaju postići sporazum sa optuženim. Činilo se da optuženi u principu prihvata da mora pregovarati sa drugima, međutim, onda je promenio stav i nikada nije potpisao nikakav sporazum, pogotovo ne onaj koji mu je u tom trenutku bio otvoren da ga potpiše. Dakle, tog oktobra, optuženi je stekao kompletnu kontrolu nad vojskom, saveznim Ministarstvom odbrane, imao je *de facto* kontrolu nad MUP-om. Odredio je Šainovića, potpredsednika Savezne vlade i njegovog dugogodišnjeg saradnika za predstavnika na Kosovu i ojačao je tu poziciju time što je on trebao koordinirati MUP, Vojsku Jugosla-

vije, lokalnu odbranu, teritorijalnu odbranu i civilnu zaštitu, kao i druge institucije na terenu. Srbi i Crnogorci bili su naoružavani, a operacije MUP-a su se nastavile. Jedan viši zvaničnik, u to vreme još uvek je bio u stanju da vidi selo Makrmalj (Makermal) kako gori neposredno nakon napada MUP-a i u vezi s takvim događajima uvek se postavlja pitanje ako je to bio tek napad na OVK, zašto je onda trebalo uništiti celo selo. Proces razoružavanja kosovskih Albanaca se nastavio. Imamo dokaze o tome da su oni bili prisiljeni da predaju svoje oružje.

U novembru, general Dimitrijević je rekao jednom svedoku, po imenu Krosland (Crossland), vojnom atašeu, da Perišić posećuje vojsku na Kosovu i da im govori da ne reaguju na provokacije. Takođe je rečeno da bi čovek po imenu Pavković takođe mogao delovati van mehanizama komande vojske i ukoliko to on učini, biće po naređenju optuženog, preko Šainovića, koji je zaista i priznao da je tog leta vojska prekoračila granice. U novembru, optuženi je konačno napravio ključne zamene nekih čelnih ljudi. Načelnik Generalštaba Perišić smenjen je i zamenjen generalom Ojdanićem. Isto tako, s tim je u tesnoj vezi i smena generala Samardžića generalom Pavkovićem, na mestu komandanta Treće armije, kao i promocija generala Lazarevića, koji se postavlja na mesto komandanta Prištinskog korpusa na kojem je ranije bio Pavković. Ovo je slika generala Ojdanića. Poslušni komandanti, poput Ojdanića i Pavkovića, bili su potrebni da bi optuženi mogao u napadima na Kosovu u potpunosti iskoristiti vojsku i MUP. Interesantno je spomenuti da je Ojdanić viđen na skupovima stranke koja je povezana sa suprugom optuženog. Pavković je bio prisutan na svečanostima SPS-a, stranke optuženog i to i pre i nakon rata 1999. godine. U novembru je KVM razmestila posmatrače, u skladu sa sporazumom Holbruka i optuženog, međutim, nasilje se nastavilo. Kada je reč o Šainoviću, on je i dalje aktivno sudelovao u pregovorima sa OEBS-om, sudelovao u mnogim drugim sastancima i delovao kao oficir za vezu optuženog sa kosovskim Albancima. On je takođe imao kontrolu nad većim brojem pojedinaca. To je čovek koji ima važno mesto u priči koja će uslediti.

Krajem 1998. i početkom 1999. godine, kada mu je rečeno da je viđen policajac kako vozi prikolicu punu pokradene robe, a drugi policajac je palio selo benzinom, optuženi se iznervirao, rekao je da je to neprihvatljivo, preuzeo odgovornost, naredio da neko ode do te jedinice i da oni koji su počinili ta krivična dela budu uklonjeni. To je interesantna reakcija, ali ne neuobičajena. Mnogo gore stvari će se desiti na Kosovu. Da li je on tada preuzeo odgovornost? I još važnije, zašto samo ukloniti tu jedinicu, zašto ne konzistentno svojim dužnostima ispitati, kazniti i sprečiti ponavljanje? Januar 1999. godine: iako je jedan broj verifikatora OEBS-a bio raspoređen na Kosovu, nastavila su se neprijateljstva. Tokom tog perioda, međunarodni verifikatori su potvrdili broj ubistava, jedan broj ubistava kosovskih Albanaca, među kojima je najstrašniji incident u Račku. Veoma mala zajednica, prilično udaljena od sela ili grada s kojim bi bila povezana. Ono što se tamo desilo, u Račku, u opštini Štimlje jeste sledeće: granatirano je selo i jedan broj seljana koji su bežali su ustreljeni. Dvadeset petoro ih je nađeno u jednoj zgradi u brdu. Ukupno ih je ubijeno četrdesetoro. Jasno je da je OVK bio u Račku, i takođe je jasno da je došlo do ubistva policajca, verovatno svađe sa OVK-om i verovatno je ovo bila osveta. Ona se ne pojavljuje u navodima u optužnici, ali istraga koja je obavljena u vezi s tim ukazuje i interesantno je da Veće sazna posledice toga, jer je ovo bio potpuno neopravdani napad najgore vrste, što se sve nalazi u dokumentu od 15. januara 1999. godine, u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije. U dokumentu se navodi: „Pregled razvoja aktivnosti, do kojih je došlo u 3 sata ujutro 15. januara, i mere koje su preduzete u selu Račak da bi se uhvatile i uništile terorističke grupe koje su, po našim saznanjima i informacijama, počinile nekoliko terorističkih napada sa smrtonosnim posledicama u području SUP-a Uroševac. U 6.30 h, selo je potpuno opkoljeno. Oko...“, zatim su tu nečitki brojevi „pripadnika albanskih terorista je likvidirano“ i nastavlja se dalje „Nijedan civil nije pogubljen ili ranjen tokom operacije.“ To je netačno i neistinito. Da li je to namerno urađeno, o tome će odlučiti Veće. Mi imamo i nekoliko slika koje su tu pronađene. Jedan pripadnik MUP-a je rekao svedoku kojeg ćemo čuti da je zaista odgovoran za napad na Račak, kao što je dokument koji

smo videli to potvrdio. Ubrzo nakon napada na Račak, optuženi je rekao svedoku, političaru na visokoj funkciji, da će istraga pokazati da „naši ljudi to nisu uradili“. Izgleda da je on imao saznanje o tome pre nego što je istraga sprovedena. Rekao je svedoku: „Kosovo je važnije od moje glave.“ General Nojman će objasniti kako je 18. januara 1999. godine optuženi rekao da kosovski problem može da se reši vojnim sredstvima i u kratkom periodu. Miloševiću je rečeno kroz mnogo kanala i od strane velikog broja ljudi da su sredstva koja koristi na Kosovu kriminalna i da će rezultirati velikom patnjom civilnog stanovništva, te da se s tim mora prestati. Njegovi sopstveni ljudi su mu govorili da on dovodi do jačanja OVK i da slabi umerene glasove među kosovskim Albancima. On je govorio o upotrebi vojnih sredstava. Da li je imao bilo kakav drugi pristup na umu ili je jednostavno time predviđao da dolazi konačno rešenje? Došlo je do trećeg sastanka između Nojmana, Klarka i optuženog, 19. januara 1999. godine, u vezi s Račkom. Njemu je predat spisak incidenata, u kojima je evidentirana neproporcionalna upotreba sile. On je rekao da će to pogledati.

29. januara ubijeno je 12 ljudi u području Rogove (Rogove), Đakovica. Sada idemo na februar. Šainović zajedno sa predsednikom Srbije Milutinovićem, sudelovao je u pregovorima u Rambujeu. Vrlo kratko ćemo izneti dokaze koji će pokazati Veću da, dok je svet osluškivao, na samim pregovorima nije bilo ozbiljnosti i oni koji su bili u Rambujeu nisu imali ovlašćenja za te pregovore. Neki svedoci misle da su neki od onih koji su bili prisutni na srpskoj strani savesno pokušavali, i to treba uzeti u obzir, kao i činjenicu da su Albanci oklevali da potpišu sporazum. Ako Veće odluči da je to važno istražiti, situaciju ćemo sagledati sa svih strana. Tužilaštvo smatra da nije bilo dovoljno ozbiljnosti u tome. Dok su mirovni pregovori bili u toku, nasilje se nastavilo i Srbi su pokrenuli nekoliko napada na sela i gradove kosovskih Albanaca. 10. marta, optuženi je izjavio da nije potpisao u oktobru, mogao bi rešiti problem u jednoj sedmici. Nema sumnje da je mislio na problem OVK. On je odbio bilo kakvo poređenje sa Vijetnamom i Avganistanom, rekavši da je znao kako se to radi. 20. marta partijska većina u srpskoj Skupštini odbila je Pariski sporazum. Situacija na Kosovu se nije promenila i tokom pregovora u Rambujeu i Parizu, snage Savezne

Republike Jugoslavije i Srbije su se gomilale na granici. Niko ne osporava da je Jugoslavija imala legitimni interes u pripremi za odbranu u slučaju vazdušnog napada NATO-a. Niko ne osporava da je Jugoslavija, naravno, imala legitimni interes da se pripremi za borbu protiv bilo kakve vojne pobune na svojoj teritoriji, ali je optuženom rečeno sve ono što mu je rečeno, na šta je on odgovorio da ima nameru da obezbedi konačno rešenje. Tim rešenjem, u kojem se koristila vojska, on nije mogao da se oslobodi svoje opsesije demografskim balansom na Kosovu. Srpsko stanovništvo na Kosovu je mobilisano, a albansko razoružano. Može li se desiti da je on privukao kampanju NATO-a, napad NATO-a, da bi time sebi omogućio da ostvari svoj plan pretvarajući se da brani svoju zemlju. Jedan od učesnika u pregovorima u Rambujeu (Rambouillet), pripadnik srpske delegacije čuo je, kako je rečeno, da ako padnu bombe NATO-a, biće masakr na Kosovu. To, naravno, nisu bile reči optuženog, ali ako su tačne, do masakra je, u stvari, došlo ranije. Čak ako je to bio zaobilazni plan, da se privuče spoljno nasilje na Kosovo, da bi se opravdalo potiskivanje Albanaca, bez opravdanja bilo kakve vrste, ostaju krivična dela koja su opisana u optužnici. Sporazum je bio moguć, a posledica kao rezultat toga, bila je povlačenje vozila posmatrača kosovske Verifikacione misije i NATO bombardovanje, kao što znamo. I tada su snage Savezne Republike Jugoslavije i Srbije počele sa sistematskim napadima na stanovništvo kosovskih Albanaca, o čemu će gospodin Rajnefeld pružiti Veću dovoljno detalja u dogledno vreme.

U toj fazi, ima i drugih dokaza da je optuženi bio nezainteresovan za dalje rasprave, te je uoči samog rata izvršio druge kadrovske izmene, tako što je zamenio Dimitrijevića generalom Farkašom. To je bilo 23. marta, kada je proglašena neposredna ratna opasnost, što je po zakonu, kao što smo već videli, imalo za posledicu subordinaciju jedinica MUP-a pod komandu VJ. 24. marta, predsednik Vlade Savezne Republike Jugoslavije proglasio je ratno stanje. Tužilaštvo tvrdi da je u to vreme već bila donesena odluka da će biti uništena OVK i da će doći do istiskivanja albanskog stanovništva sa Kosova.

Uoči zaoštavanja sukoba, snage koje su bile na raspolaganju optuženom sastojale su se od elemenata Trećeg korpusa,

Treće armije, zatim 52. korpusa, poznatog kao Prištinski korpus, nekoliko brigada. Dakle, reč je o vojnicima Vojske Jugoslavije. Pored toga, tu su bile policijske snage koje su učestvovala, ranije sam rekao, pokazao sam vam kako su izgledale policijske snage, to su naravno bile naoružane jedinice i videćete da su one u stvari izgledale kao vojne jedinice. Bile su opremljene oklopnim vozilima, minobacačima, mitraljezima, zoljama. Imali su, dakle, moćno oružje i to posebno njihove specijalne jedinice. Tu su bile vojne antiterorističke jedinice, nekoliko rezervnih jedinica MUP-a, zatim jedinice civilne zaštite i takođe naoružani srpski civili, svi organizovani na opštinskom nivou i sa zvaničnim lancem komandovanja.

Možemo li pogledati dokazne predmete 19 i 20? Da. Postoji jedna vrlo jednostavna stvar koju želim da kažem, u vezi sa stvarima kojima će se baviti gospodin Rajnefeld, a to se odnosi na ovu kartu. Ja imam verziju te karte. Imamo jednu veću verziju, ali ja ću pokušati...

SUDIJA MEJ: Mi imamo kopiju.

TUŽILAC NAJS: Ako bi kamera mogla malo da izoštri, tako da dobijemo nešto bolju verziju nego što je na grafoskopu. Pokušaćemo, a ako ne funkcioniše onda recite, onda ću se vratiti na manju verziju koja je nešto kondenzovanija. Nekoliko stvari. Optužnica u ovom slučaju razdvaja događaje na deportaciju i ubistva. To je razdvajanje u svrhu same optužnice, a to ne mora da ukazuje na razliku aktivnosti na terenu, odnosno mesta na kojima je došlo do deportacije i ubistava nisu različita, očigledno, reč je o integrisanim akcijama. Kao što Veće zna, Tužilaštvo tvrdi da kada je reč o Kosovu, principijelni cilj je mogao biti ili jeste ili je bio deportacija stanovništva do koje je trebalo doći svim mogućim sredstvima, a ubijanje je jedno od tih sredstava, naravno, jer ako ubijate ljude, drugi će biti prisiljeni da beže. Karta koja se nalazi pred vama bavi se mestima na kojima je deportacija bila očigledni principijelni cilj počinilaca. I to su mesta koja se pominju u optužnici. Kao što sam rekao, uvek postoji preklapanje, jer su gotovo uvek mesta gde je dolazilo do deportacije bila mesta gde je dolazilo i do ubistava. Mi vidimo ovde ta mesta i datume kada je dolazilo do deportacija.

Ako krenemo s vrha, 25. mart, 29. mart, zatim idemo prema Prištini, 24. mart, zatim idemo dole, 24. mart, zatim u sredini karte, 25. mart, 27. mart, idemo prema dole 29. mart, 25. mart i sasvim dole, 25. mart ponovo. Da li može postojati bilo kakva sumnja, na osnovu te jednostavne podudarnosti datuma, da je ono što se dešavalo bilo u celini planirana deportacija i ništa drugo. Pretpostavljam da će Veće naići na dokaze koji podržavaju da je do deportacije došlo na ovim mestima, da je ona počela na ovim mestima tih dana. Ova karta takođe pokazuje malim crvenim oznakama na granicama mesta gde su ljudi deportovani. Druga karta, koja se odnosi na mesta ubistava, to je drugi dokument koji takođe imate, pokazuje jednu sličnu priču. Na vrhu 26. mart, zatim 24. mart na dnu, 26. mart, 25. mart u Prizrenu, 25. mart u Đakovici, 26. mart iznad toga. I kao što sam rekao, u svakom slučaju, postojala je velika integracija tih mesta ubijanja i deportacija, više nego što se to može zaključiti na osnovu optužnice. Optužnica je, naravno, bila ograničena nemogućnošću da se njom sve obuhvati, i potrebom da se bude selektivan.

SUDIJA MEJ: Dakle, kada je reč o mestima, mi pretpostavljamo da možemo da pogledamo i jednu i drugu vrstu mesta pod istim naslovom. Znači, mi treba da gledamo mesta, a ne konkretne kategorije dela.

TUŽILAC NAJS: Da, svakako. I zaista na većini mesta deportacije dolazilo je i do ubistava. To je možda, čak sasvim očigledno, da je ubijanje bio deo plana. Pokreće se pitanje da li je to bio samo slučajni incident, da su snage koje su bile upućene da izvrše deportaciju ubijale ili je to nešto što je od njih traženo? I još jedna stvar, kojom želim da istaknem da se ovim predmetom može baviti na jedan potpuno elementaran i prikladan način, kojim se traži namera, koja je ležala u pozadini svega toga, a to je značaj činjenice da su identifikacioni papiri uzeti na granici, što nije bilo slučajno, već namerno i upravo ta namera pokazuje kakav je to bio plan. Kakve veze taj plan ima sa NATO-om, kao što bi optuženi tražio od nas da verujemo? Sa ovim napomenama, okrećem se samom mestu zločina, koji ostavljam gospodinu Rajnefeldu da obrazloži, ali ovaj

predmet je vrlo jednostavan. Optuženi je izašao na kraj, izvukao se tako od mnogih stvari koje su se desile u prošlosti, pa je mislio da će to moći da uradi i sa ovim. Kada pogledamo sve veze koje mogu da se dokažu, kako pravno, tako i faktički, videćemo da je ovo što je ovde bilo urađeno, zapravo jedan koordinirani pokušaj od strane vođa republike i Srbije, koji su delovali zajedno. Ovo su dela koja su slična po prirodi onome što se desilo u Bosni i Hercegovini, gde su srpske vojne i paravojne snage prisilno proterivale nesrpsko stanovništvo u područjima koja su bila pod srpskom kontrolom. Dokazi i analiza veštaka će pokazati da su operacije vojske i MUP-a bile koordinisane i da su imale veze sa deportacijama i ubijanjem. Ja sam već rekao zašto se ovo ne može smatrati samo jednom slučajnošću, to je sve bio deo jednog plana. Operacije koje je sprovela Republika Srbija i srpske oružane snage odvijale su se u područjima koja su bila u zoni odgovornosti različitih brigada, stanica MUP-a. Radilo se o raznim zonama lokalne uprave i sve su ove akcije bile međusobno koordinirane. Takva operacija je podrazumevala nekoliko različitih organizacija koje su delovale pod pretnjom NATO bombardovanja, a ovo je sve zahtevalo zauzvrat jedan visok nivo planiranja, zato što su, usred ove operacije protiv kosovskih Albanaca i NATO bombardovanja, uzani putevi Kosova odjedanput bili zakrčeni izbeglicama koje je optuženi hteo da izbaci iz njihove zemlje. Kažemo da se ovde ne radi samo o odbeglim lokalnim grupama koje su sve ovo obavile, jer nivo izvedenih operacija i konzistentnost njihovog izvođenja isključuju to kao mogućnost i čućete direktno od svedoka da se radilo o koordinaciji između vojske, MUP-a, paravojnih i drugih jedinica koje su sve bile podređene optuženom. Ja sada ne želim da pokrивam ono područje o kome će govoriti gospodin Rajnefeld, ali u svakom slučaju čućete da je bila stvorena atmosfera u kojoj su oni koji su bili krivi za ratne zločine prolazili nekažnjeno, bez obzira na to koliko su brutalni bili ti ratni zločini. A što se tiče toga da su Albanci bili izmešteni sa teritorija sa kojih su bili izmešteni zbog njihovih sopstvenih interesa, videćete tokom suđenja kako se to zapravo sve događalo, gde ćemo detaljno objasniti kako su ovi ljudi bili izbačeni iz svojih domova. Teško se može reći da se neko proteruje zbog sopstvenog dobra, a da se toj osobi istovremeno oduzima lična

dokumenta, tako da te osobe ostanu bez identiteta kada odu.

24. marta u jednom razgovoru Milošević je rekao da nema nikakvih problema sa Kosovom. Čućemo nešto više o ovome od gospodina Rajnefelda. Bezobzirnost projekta optuženog može se videti i na osnovu njegovog stava prema srpskim žrtvama, koje su postale očigledne tokom NATO vazdušne kampanje. On je rekao jednom svedoku da je Srbiji potrebno dovoljno civilnih žrtava da bi se javno mnjenje okrenulo protiv NATO bombardovanja. Prema tome, mi mislimo da je ovde stvar vrlo jednostavna i da će Veće ovo uskoro i samo uvideti, te znamo da će Veće sve ovo veoma pažljivo istražiti i da neće biti zavedeno maglom koja se možda diže iz međunarodnih pregovora u kojima je učestvovao optuženi direktno, ili je predavao tu odgovornost nekom drugom. Ta magla neće sakriti istinu onoga što se zapravo desilo i pokazaće da je to bio jedan nameran planirani zločinački akt proterivanja sopstvenog naroda, zbog stava koji su oni zauzeli u odnosu na njega.

Časni Sude, samo trenutak, molim vas. Stvari su se tako završile da je u junu 1999. godine oko 800.000 kosovskih Albanaca, jedna trećina ukupnog stanovništva kosovskih Albanaca bila proterana. Hiljade su bile ili razmeštene u okviru samog Kosova, nepoznati broj je bio pobijen. Trećeg juna Savezna Republika Jugoslavija prihvatila je sporazum kojim je ovaj konflikt bio razrešen, u skladu sa planom koji su njihovom predstavniku dali finski zvaničnik Marti Ahtisari (Martti Ahtisaari) i predstavnik Ruske Federacije Viktor Černomirdin (Viktor Chernomyrdin), što je dovelo do brzog povlačenja saveznih i republičkih snaga policijskih i specijalnih jedinica, u skladu sa ovim vojno-tehničkim sporazumom. I hteo bih na ovo da se osvrnem tako što bih rekao sledeće: Ojdanić, Pavković i Lazarević su bili odlikovani i unapređeni od strane optuženog. Imam još samo nekoliko dopunskih stvari koje bih želeo da kažem pre nego što prepustim gospodinu Rajnefeldu mesto za mikrofonom.

Časni Sude, usled toga što nismo imali dovoljno vremena, ja sam ovde brzo opisao u skraćenoj verziji učešće optuženog u dugogodišnjim događajima koji su se odvijali tokom ova tri konflikta na ovom području. Bez obzira što sam ja ovo izneo u skraćenoj verziji, ja se nadam da sam ovde uspeo da vam pokažem mnoge

linije povezanosti, neke proističu iz pravnih odredbi, iz ustava, iz direktnih ovlašćenja, neke proističu iz nekih drugih veza. Sve ga neminovno povezuju sa događajima za koje je optužen. Ovde ćete videti puno segmenata, dokaza koji počinju na Kosovu, završavaju se na Kosovu, prolaze kroz poraze, bar što se njega tiče u Hrvatskoj i u Bosni, a sve to zajedno otkriva jednu jedinstvenu neisprekidanu liniju misli optuženog, koja je bila sprovedena putem jedne male, promenljive grupe aktera.

I na kraju, šta možemo još da kažemo da bismo rezimirali užasnu tragediju koju ćemo uskoro početi da istražujemo. Hrvatska, Bosna i Kosovo su kao zajednički element imale Srbiju za susednu zemlju i isto tako su imale optuženog koji je bio umešan u kreiranje njihove sudbine. Od samog početka, optuženi je pokušao da uveri one koji su hteli da slušaju da je ono što će se desiti neizbežno, njegova moć uveravanja je bila prilično velika. Ja mislim da sam juče rekao nešto o snazi i kvalitetu onog njegovog govora, gde je spomenuo korišćenje oružanog sukoba, govora koji je inače sadržao puno dobrih elemenata. To je čovek koji je umeo da uveri druge, to je čovek koji je umeo da natera druge da ga slede. Ukoliko pogledamo ono što se desilo bivšoj Jugoslaviji, shvatićemo, da ono što se desilo nije bilo neizbežno, to nisu bila božija već ljudska dela. To su bila dela koja su nastupila kao posledica odluka ljudi, pre svega ovog čoveka ovde, to su bila dela koja su preduzeta bez obzira na interese ili čak živote drugih, na jedan način koji ovo veće možda neće moći u potpunosti da razume. A istina, što se tiče Bosne i Hercegovine i Hrvatske, činjenica je da je optuženi bio njihov komšija što se isto odnosi i na Kosovo, i to je nešto što je odredilo sudbine mnogih. Jedna karijera koja je trajala 13 godina, a možemo da kažemo da se radilo o karijeri zločinačke vrste u trajanju od bar osam godina, tokom kog perioda se on trudio da postigne dve stvari: da maksimizira svoju moć i kontrolu, da pridobije teritorijalnu kontrolu koju će sprovesti Srbiji i da maksimizira kontrolu nad Srbima. On je sve ovo uradio tako što je uskratio osnovna fundamentalna prava onima koji se sa njim nisu slagali. On je uskraćivao sve vrste prava koja su možda u početku izgledala manje značajna, a kasnije tokom vremena je dolazilo do mnogih većih kršenja i uskraćivanja prava nesrpskom

stanovništvu, kojem je na kraju, u nekim slučajevima, uskraćivano čak pravo na život. I dok je on predvodio svoju zemlju, uvek se trudio da uveri Srbe da Srbija ne ratuje. On je stalno tvrdio da se ratovi koje je on prouzrokovao događaju negde drugde, u nekim drugim zemljama, da se to njega ne tiče. Veće se verovatno seća da sam spomenuo jedan od njegovih mehanizama kontrole, gde se pokazivalo da je on zapravo imao kontrolu nad ključnim ljudima koji su sprovodili njegovu volju, ali je on sebe distancirao od toga, pokazujući se kao moralno odgovorna osoba, i to objašnjava nemanje potrebe za pokazivanje žaljenja i osećaja stida. To što je uradio drugim ljudima, on je uradio i svom narodu. On je stalno govorio da „to što se događa, nema nikakve veze sa nama“. Ali naravno, ono što se događalo je zapravo to da njega nisu interesovale granice, već jedina granica koja je njega na kraju krajeva interesovala i na kojoj je on puno radio, bila je granica između srpskog i nesrpskog stanovništva. On se trudio da dovede konflikt do tačke gde je bilo neophodno upotrebiti armiju. Pa ipak, i dalje je tvrdio da Srbija nije ratovala, ali je zapravo ratovao on. On nam je rekao da je on samo branio svoj narod, ali oni nisu tražili njegovu zaštitu, oni nisu bili izloženi napadu. Srbija danas živi u miru, posle mnogo godina, ponovo gradi svoje veze sa svojim susedima. Ja bih želeo da podsetim Veće na ono što je glavna tužiteljica rekla o tome kako je potrebno da se ustanovi individualna krivica, a ne ukupna krivica. Ovde se radi samo o pojedinačnoj krivici ove osobe koja se nalazi pred nama. Ono što je on uradio ili pokušao da uradi jeste da od svojih ljudi napravi nesvesne saučesnike koje je uvukao u svoje planove i posledice koje su usledile i jednom kada ih je uvukao, oni dugo nisu mogli da se izvuku. Ono što je on uradio u to vreme, zacrtavajući planove za budućnost, dovelo je do toga da se desi nešto što se često događa kada se radi o zločinima, a ratni zločini jesu zločini. Postoje stvari koje ljudi rade znajući da krše zakon i da krše interese čovečanstva. Ljudi to rade, to je uradio i optuženi, a to se zapravo sastojalo iz toga da je on pokušao da izbriše sebe iz ove slike događaja koji su se razvijali. Problem se sastoji u tome da bi izbrisao sebe iz centra događanja, on je morao da ostavi za sobom jednu prazninu, a nije bilo druge osobe koja bi mogla da popuni tu prazninu, nije bilo druge osobe na koju bi

se moglo uperiti prstom i reći da je ta osoba kriva za događaje za koje je zapravo kriv on. Svi događaji koje će sada istražiti ovo Veće, po našem mišljenju će biti upereni ka centralnoj figuri, čije postojanje govori o jednoj ljudskoj snazi koja je sve držala pod kontrolom. To je ličnost za koju optuženi tvrdi da nije njegova, ali nema nikog drugog. I mi smatramo da kada proanalizirate sve iznete događaje, silueta te osobe će zapravo ukazivati na osobu koja se nalazi u centru svih ovih događanja, a to je neizostavno figura optuženog pred nama.

Kada je reč o drugim optužnicama, ja sada neću direktno ulaziti u tvrdnje koje se nalaze u njima i ukoliko se vi slažete, ja ću sada prepustiti gospodinu Rajnefeldu da se pozabavi pitanjima koja se tiču mesta izvršenja zločina na Kosovu.

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Rajnefeld.

TUŽILAC DIRK RAJNEFELD (DIRK RYNEVELD): Časni Sude, vidim koliko je sati. Ja pretpostavljam da ću verovatno završiti pre kraja sledeće sednice i pitam se da li želite da sada počnem ili da napravimo uobičajenu pauzu?

SUDIJA MEJ: Mislim da možete početi sada.

TUŽILAC RAJNEFELD: Hvala. Časni Sude, pre više od pola veka, sudija Džekson (Jackson), glavni tužilac pred Međunarodnim vojnim sudom, otvorio je nirnberško suđenje sledećim rečima: „Nedela koja danas nastojimo osuditi i kazniti bila su tako proračunata, tako zla i tako razarajuća da civilizacija ne može tolerisati ignorisanje njihovog postojanja, jer ne može preživeti njihovo ponavljanje.“ On je govorio o teškoj odgovornosti koja proizlazi iz prvog suđenja u istoriji za zločine protiv mira. U to vreme, sud se nadao da će presude u tom predmetu delovati kao odvraćajući faktor za vođe u svetu. Tamo je poslata jasna poruka da će razni zločini i zločini protiv čovečnosti uvek biti krivično gonjeni u skladu sa pravom. Oni su se nadali da takva suđenja poput nir-

nberškog suđenja neće biti potrebna. Međutim, izgleda da je ta nada bila uzaludna, izgleda da se istorija ponavlja. Lekcije, ako ih je neko uopšte i naučio, bile su ili ignorisane ili zaboravljene. Vladavina terora od strane srpskih snaga tokom Miloševićevog režima na Kosovu, nažalost, učinila je potrebnim da se danas ponovo održi jedno istorijsko suđenje. Ovim suđenjem započinjemo prvo krivično gonjenje bivšeg šefa države u svetu, za krivična dela koja je počinio dok je bio na tom položaju. Naravno, veoma je velika odgovornost učestvovati u suđenju u kojem će gospodin Milošević biti priveden pred lice pravde za navode o deportacijama, prisilnim premeštanjima, ubistvima i progonima. To je ono za šta se on tereti u optužnici.

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Karla del Ponte dala je svoju uvodnu reč, a moj kolega gospodin Najs već vam je izložio opšti pogled teza optužbe u ovom predmetu i to za sve tri optužnice koje su sada spojene u jedan postupak. On je takođe izneo način na koji mi nameravamo dokazati da je gospodin Milošević pravno i krivično odgovoran za dela i propuste srpskih snaga, koje su počinile ta zverstva. Kao viši zastupnik Tužilaštva, odgovoran za kosovsku komponentu ovog suđenja, moja je dužnost sada da vam iznesem ostatak uvodne reči Tužilaštva, u kojoj ću opisati prirodu i karakter onoga što mi zovemo zločinima, koji leže u osnovi optužnice za Kosovo. Želim vam dati kratki prikaz onoga što se dogodilo u otprilike prvih šest meseci 1999. godine. Taj prikaz će pretresnom Veću dati okvir za predmet Kosovo.

Časni Sude, tvrdnja je Tužilaštva da je suđenje koje započinje ovde danas u suštini slučaj deportacije. Čućete svedoke i pročitati izjave koji kažu da je do kraja juna 1999. godine više od 800.000 civila, kosovskih Albanaca, prisilno proterano iz svojih domova od strane srpskih snaga, te su bili prisiljeni bežati u susedne države. Kad kažem srpskih snaga, govorim o snagama Savezne Republike Jugoslavije, snagama MUP-a, to jest policije i izvesnim paravojnim formacijama. Međutim, biće jednostavnije ukoliko ih nazovem zajedničkim imenom srpske snage. Na ekranima pred vama ponovo možete videti kartu Balkana, koju je već koristio moj uvaženi kolega, gospodin Najs.

Tokom proterivanja otprilike 800.000 ljudi iz svojih domova, ubijeno je hiljade civila. Među mnogim žrtvama, bili su starci, žene i deca. Međutim, pre nego što krenem dalje, valja reći da je u to vreme na Kosovu trajao oružani sukob, sukob između Savezne Republike Jugoslavije i srpskih snaga s jedne strane i Oslobodilačke vojske Kosova, odnosno OVK na drugoj strani. Nadalje, mora se takođe reći da u vreme oružanog sukoba, nažalost, ali i neizbežno dolazi do toga da ljudi izgube život. Nema nikakve sumnje da su u ovom oružanom sukobu izvesni naoružani borci na obe strane izgubili život kao legitimne žrtve rata. Činjenica da ljudi gube život u vreme rata ne znači nužno, sama po sebi, da je došlo do ratnog zločina. Međutim, rekavši to valja takođe naglasiti da ovaj predmet ne govori o tome. Ovaj predmet govori o progonima u raznim oblicima, progonima civila na sistematskoj i rasprostranjenoj osnovi i ta dela kada su počinjena nad civilima, onim koji ne sudeluju u neprijateljstvima, postaju ratni zločini i treba ih krivično goniti u okviru jurisdikcije ovoga suda. Iako optužnica pokriva vremenski period između 1. januara 1999. do 20. juna 1999. godine, valja imati na umu da je diskriminatorna kampanja progona i proterivanja kosovskih Albanaca počela mnogo ranije. U našem prepretnom podnesku istakli smo činjenicu da je u izvesno vreme 1998. godine došlo do sličnih kampanja koje su već rezultirale unutrašnjim raseljavanjem hiljada izbeglica. Prema podacima UNHCR-a koje ćemo izneti na suđenju, do kraja oktobra 1998. godine otprilike 285.000 Kosovara već je bilo razmešteno, raseljeno unutar pokrajine. Ta kampanja progona i proterivanja pojačala se u svom intenzitetu i svojoj žestini pri kraju marta 1999. godine i to otprilike u isto vreme kada su međunarodni posmatrači povučeni sa Kosova. Osoblje UNHCR-a je, međutim, nastavilo i dalje da prati broj izbeglica koji prelazi granične prelaze Kosova. Njihovi podaci pokazuju da je do 30. marta otprilike 94.000 Kosovara, najviše žena, dece i staraca, pobeglo iz Kosova i to u vremenskom periodu od 24. marta. Znači, govorim o vremenskom periodu od svega jedne nedelje. Ti izveštaji govore ne samo o dnevnoj evidenciji izbeglica već i o namernom razaranju njihovih domova, o namernom proterivanju i mnogi od njih nisu znali što se dogodilo sa muškarcima koji su bili razdvojeni u vreme proterivanja.

Čućete takođe brojke ukupnog dnevnog broja izbeglica koje su prikupili zvaničnici UNHCR-a. Ti će izveštaji pokazati ne samo ukupne dnevne brojeve izbeglica nego i to da su ti ljudi rekli da su bili prisiljeni da napuste svoje domove po niskoj temperaturi, noću, peške, neki od njih čak i bosí. Hiljade i hiljade njih stigli su autobusima i vozovima nakon što su ih srpske vlasti okupile kako bi čekali na proterivanje. U tom izveštaju dalje se kaže da su hiljade i hiljade ljudi bili u pokretu na Kosovu tokom oštre zime, a takođe postoji informacija da je nekoliko dece umrlo od dehidracije. Konačno, u tom izveštaju stoji da je prema podacima UNHCR-a, otprilike 860.000 Kosovara napustilo Kosovo između 24. marta 1999. i 10. juna 1999. godine. Prema tome, to je ono na šta sam mislio kada sam rekao da će se ovaj predmet uglavnom baviti deportacijama, odnosno da je to predmet o deportaciji.

Nema nikakve sumnje da će u nekom trenutku, tokom ovog suđenja, gospodin Milošević ili neko drugi ko ga zastupa izneti tvrdnju da je razlog zbog kojeg su ti ljudi pobjegli iz Kosova bombardovanje NATO pakta, a ne napadi srpskih snaga. Želeo bih odmah odgovoriti na tu tvrdnju. Tvrdnja Tužilaštva je da će vam svedoci reći da je najveći broj izbeglica pobjegao iz svojih domova zbog napada srpskih snaga, a ne zbog bombardovanja NATO-pakta.

Takođe, koristiće vam i stručni izveštaj koji je pripremio doktor Patrik Bol (Patrick Ball). U tom izveštaju analiziraju se podaci iz raznih izvora, uključujući UNHCR, o pokretima izbeglica u relevantnom vremenskom periodu. U suštini, nezavisna procena tog izveštaja, ako je ovaj sud prihvati, delovaće kao potkrepljujući faktor u odnosu na ostatak dokaznog materijala. Ta analiza sugerise da su posledice aktivnosti OVK i NATO-pakta nekonzistentne sa podacima koje imamo na raspolaganju o kretanju izbeglica i njihovom lišavanju života. Mi predviđamo da će vam taj izveštaj reći da je gotovo svaki svedok rekao da je pobjegao zbog napredovanja srpskih trupa, a ne zbog bombardovanja NATO-pakta.

SUDIJA ROBINSON: Gospodine Rajnefeld, šta ako Veće utvrdi kao činjenično stanje da su oni pobjegli zbog bombardovanja NATO-pakta? Da li ćete onda vi izneti vaš pravni stav?

TUŽILAC RAJNEFELD: Da, da. Ja ću to reći već sada u uvodnoj reči, ali nešto kasnije, ako mi dozvolite. Iz dokaza koje ćete čuti tokom ovog suđenja, postaće potpuno jasno da je masovni pokret izbeglica širom Kosova bio direktna posledica delovanja srpskih snaga. Oni su sproveli zajednički i organizovani plan da se Albanci terorom nagnaju u beg. Seljani bi prvo čuli zvuk granatiranja iz susednog sela, videli bi kako gore kuće, čuli bi stravične priče žrtava koje beže i bojali bi se da ih čeka ista sudbina. Zbog toga bi oni svoju porodicu i imovinu natovarili na traktor, kola, bilo koji vid transporta i pridružili bi se konvoju kako bi izbegli svoje stradanje. Ubijanja, pljačke, silovanja i razaranja imovine bili su posebno smišljeni tako da se stanovništvo natera u beg. Isto tako, postaće jasno da su arhitekti ovog etničkog čišćenja iskoristili kampanju bombardovanja NATO-a kako bi intenzivirali svoje akcije. Dokazi će pokazati da su između 24. i 30. marta srpske snage pojačale kampanju ubijanja i deportacija, nameravajući da za to okrive bombardovanje NATO-a. Povlačenje međunarodnih posmatrača i predviđanje početka bombardovanja NATO-a, dalo je srpskim snagama izvrsnu priliku da pojačaju svoju kampanju, a pri tom okrive druge. Vi ćete na osnovu dokaza koje ćemo mi izvesti zaključiti da je upravo to ono što su oni učinili. Čućete iskaze o masovnim pogubljenjima i sistematskom procesu u kojem su srpske snage išle od zaseoka do zaseoka, od sela do sela, do grada do grada ubijajući, silujući, spaljujući, pljačkajući i razarajući imovinu.

A sada na monitoru pred vama možete videti dve fotografije. Stavite ih zasebno na grafoskop. Na prvoj fotografiji vidite kuću koja gori, a ispred nje stoje dvojica vojnika sa uzdignuta tri prsta. Na drugoj fotografiji vide se tri različita vojnika koji ponovo stoje ispred jedne kuće koja gori. Ovaj proces trebao je uplašiti civilno stanovništvo da napusti svoje domove, svoja sela, a na kraju krajeva i svoju pokrajinu. Posledica koja je trebala uslediti, bila je ta da se oni nemaju kuda vratiti.

Već ste čuli da je dolazilo do spaljivanja ličnih dokumenata. Kao što možete videti iz fotografije koja je sada na grafoskopu, a na kojoj se vide komadići spaljenih pasoša i ličnih dokumenata. To je scena tipična za ono što se događalo tokom kampanje progona.

Vrlo često, napadači su žrtvama govorili da napuste Kosovo i da odu u Albaniju. Čućete da su srpske snage sistematski uzimale lične karte i registracije za vozila od izbeglica. Učinivši to, te su snage u stvari uklonile fizičke dokaze o tome da su ti ljudi imali dozvolu boravka i na taj način su ih sprečili da se povrate. Sve je to učinjeno kako bi se osiguralo da se kosovski Albanci etnički očiste iz te pokrajine. Iz dokaza koje ćete čuti tokom ovog suđenja postaće očito da je ova kampanja deportacija i etničkog čišćenja trajala širom Kosova. Optužnica koja se nalazi pred vama, kada je reč o Kosovu, navodi 13 lokaliteta deportacija i 12 lokaliteta ubistava. Neke se od njih preklapaju. Te lokacije, naravno, nisu jedini lokaliteti na kojima je došlo do deportacija, odnosno ubistava. To je tek jedan reprezentativni uzorak onoga što se u stvari dešavalo širom Kosova.

A sada, pre nego što prodiskutujem neke od detalja tih lokaliteta koji stoje u optužnici, možda će biti od pomoći Pretresnom veću da prvo pogleda kartu Kosova na kojoj se vide ti lokaliteti. Neke od njih već je pokazao gospodin Najs, a ovi lokaliteti, ova prva karta koja se sada nalazi na grafoskopu predstavlja lokalitete deportacija. Plave tačke koje predstavljaju sela i gradove o kojima ćemo izvoditi dokaze na ovom suđenju, nisu izolovane na samo jedno geografsko područje. Inače, te tačke pokrivaju gotovo celu pokrajinu Kosovo. Ova karta demonstrira rasprostranjenu i sistematsku prirodu plana deportacije. Ako uzmete u obzir da je većina tih lokacija etnički očišćena za samo jednu nedelju, između 24. i 31. marta, onda postaje očito da se radilo o jednom velikom zajedničkom i organizovanom napadu srpskih snaga da se sakupi i deportira što je moguće više kosovskih Albanaca i to u jednom kratkom periodu. Prema tome, neizbežan zaključak koji se nameće na temelju ovih činjenica jeste taj da se to nije dogodilo slučajno. Tu se nije radilo o slučajnosti. Dokazi koje ćete čuti jasno će pokazati da je to bio rezultat koordiniranog napada raznih srpskih

snaga, Vojske Jugoslavije ili VJ, te policije ili MUP-a, koji su delovali zajednički. Taj se obrazac ponavlja od sela do sela. To je bio planirani i smišljeni *modus operandi* kombinovanih srpskih snaga i to se dešavalo na celom Kosovu. To će, nakon što čujete dokaze, postati kristalno jasno. A sada prelazim na kartu lokaliteta ubistava. Da li je ovo možda pogodan trenutak za pauzu?

SUDIJA MEJ: Da. Sednica se nastavlja u 14.30 h. Molim ustanite.

(pauza)

SUDIJA MEJ: Izvolite, gospodine Rajnefeld.

TUŽILAC RAJNEFELD: Hvala, časni Sude. Pre nego što počnem, ponovo mi je skrenuta pažnja tokom pauze da je transkript pokazao da sam napravio grešku u pogledu identiteta 800. 000 civila. Verujem da je transkript pokazao da sam ja rekao 800. 000 srpskih civila. Ono što sam nameravao da kažem je da je, naravno, na Kosovu 800. 000 albanskih civila naterano od strane srpskih snaga da pobegnu, odnosno bili su prisiljeni da napuste svoje domove. Ako se u transkriptu pojavljuju srpski civili, hteo sam da skrenem vašu pažnju na to da se to ispravi. Pre pauze za ručak, rekao sam vam da ću pokazati kartu na kojoj su mesta ubistava. Ona je sada na grafoskopu. Molim vas, pogledajte to i videćete da su to tačke raspršene po celom Kosovu, na sličan način kao što su prikazana mesta deportacije. Ponovo predviđamo da ćete čuti svedočenje svedoka o tome kako su kombinovane snage Vojske Jugoslavije i MUP-a opkolile njihova sela. Često su stanovnici koji su preživeli prethodne napade na selo bili oterani u tom pravcu. Taj obrazac se nastavio. Vojska Jugoslavije je često opkoljavala selo, ponekad granatirajući grad, ali gotovo uvek blokirajući najveći broj mogućih puteva i ostavljajući samo jedan koridor za žrtve da ga koriste da bi napustile to područje. MUP i druge snage su onda išle od vrata do vrata, ubijale, pljačkale, palile imovinu i religiozne objekte i tako osiguravale da su proterani svi stanovnici nerspskog porekla. Pogledajte, molim vas, sada vaše monitore da vidite jedan odlomak nakon tipičnog napada na selo, ovo je snimljeno u mestu

Vučitrn (Vushtrri). Da li je tehnička kabina spremna da prikaže video snimak u ovom trenutku?

SUDIJA MEJ: Izgleda da imamo teškoća. Možete da idete dalje, da pređete na drugu temu, pa ćemo se vratiti na to.

TUŽILAC RAJNEFELD: Da, mada se ovaj snimak nalazi upravo u ovom redosledu na glavnoj traci, ali ići ću dalje. U suštini, *modus operandi* je obuhvatao javna ubistva, ponekad i silovanja da bi se širio takav strah među civilnim stanovništvom, kako bi oni koji su preživeli pobjegli ne bi li izbegli sličnu sudbinu. Čućete dokaze da su mnogi od tih izbeglica bili upućeni da napuste Kosovo.

SUDIJA MEJ: Video snimak je sada spreman.

TUŽILAC RAJNEFELD: Hvala. Molim da ga pustite.

Pušten je video snimak Vučitrna nakon napada

TUŽILAC RAJNEFELD: Kao što možete da vidite sa ovih snimaka, imovina je spaljena, ubijene su životinje. Dakle, upravo sam hteo da kažem da je ovim izbeglicama rečeno da napuste Kosovo i često su ih pratili do granice, što su činile uniformisane srpske snage, ponekad autobusima i vozovima koje su obezbedili Srbi, da bi ubrzali njihov odlazak. Uoči njihovog odlaska došlo je do totalne destrukcije, razaranja sela, tako da se osigura da ne ostane ništa čemu bi se oni vratili. Ovaj obrazac se ponavljao stalno iznova, širom Kosova. Kada čujete dokaze i svedočenja videćete da se sličan obrazac razvijao od opštine do opštine, od sela do sela. Ponovo bih zamolio da pogledate ekran.

Pušten je video snimak

TUŽILAC RAJNEFELD: Kada svedoci budu pominjali policajce ili MUP, mi bismo možda mogli mentalno zamisliti redovnog policajca kojeg viđate svakodnevno na ulici. Ali ovaj odlomak koji ste upravo videli u stvari prikazuje policajca MUP-a, naoružanog auto-

matskim oružjem i vojnički obučenog. Svedoci će vam reći da su ovi policajci bili često naoružani, u protivoklopnim vozilima, naoružani minobacačima, bombama i drugim oružjem i onim što ne biste povezivali sa policijom. Pomoglo bi Sudu kada bi shvatio da je takvim ponašanjem usađivan strah među seljanima koji bi mogli biti napadnuti. Seljani koji su preživeli obično su imali samo jedan put za beg u pravcu u kojem su njihovi napadači hteli da idu. Cele porodice su bile prisiljene da napuste domove. Muškarci, žene, deca i stariji, bežali su od svojih napadača, pridruživali se drugim seljanima koji su takođe imali nameru da beže. Desetine su se pretvarale u stotine, na kraju u hiljade, koji su formirali konvoje i svi su proterivani iz Kosova u Albaniju, Makedoniju i Crnu Goru. Kao što sam ranije rekao, do kraja sukoba u junu, prema UNHCR-ovim evidencijama i procenama više od 800.000 kosovskih Albanaca je interno raseljeno iz svojih domova, dakle unutar Kosova, a većina njih je onda deportovana iz pokrajine. Nekoliko nas, odnosno vrlo malo nas može da zaboravi šokantne fotografije i prizore koje smo videli na televiziji, iz svojih dnevnih soba, u martu 1999. godine, kada je svet video ono što je izgledalo kao beskonačni konvoj izbeglica koje napuštaju Kosovo. Ponovo bih vas zamolio da pogledate monitore.

Video snimak konvoja ljudi

TUŽILAC RAJNEFELD: Kao što vidite ovde, reč je o snimcima konvoja ljudi. Ovo nije bio izolovani incident. Brojni video snimci na različitim prelazima granica su na raspolaganju, ali da bi Veće moglo da zamisli kakvo će biti svedočenje koje će čuti od svedoka, molim vas da gledate monitore dok vam prikazujemo kratak drugi odsečak koji pokazuje kolonu izbeglica koje pate, a koje prate vojnici Srbi, vojnici Vojske Jugoslavije. Možete da vidite vojnike, jedan stoji, još vojnika koji prate cele porodice.

Pušten je video snimak

TUŽILAC RAJNEFELD: Ako postoji ikakva sumnja u vezi s tim da su te izbeglice deportovane sa Kosova, razmotrite činjenicu da su

srpske vlasti planirale unapred transport da bi ih prebacile. Ta vrsta aktivnosti traži planiranje, koordinaciju i u većini slučajeva dozvolu viših vlasti. Ovo nisu bili redovni vozovi. Ovo su bili vozovi koji su specijalno obezbeđeni da bi se ubrzala deportacija civila do granice. Skrećem vam pažnju da su izbeglice stigle na makedonsku granicu vozovima sa Kosova.

Pušten je video snimak

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovde vidite vozove u koje se ukrcavaju cele porodice i možete videti da oni ne odlaze dobrovoljno. I šta su tvorci ove kampanje imali da kažu kada su bili konfrontirani sa ovim činjenicama? Kada je jedan viši međunarodni posmatrač pozvao optuženog telefonom da se požali što kosovski Albanci idu konjskim kolima i traktorskim prikolicama, proterani, sa svom svojom imovinom, kakav je bio njegov odgovor? Međunarodni zvaničnik će vam reći da mu je optuženi odgovorio da su ljudi koje je video bili na pikniku, na izletu. Na neki način, ipak, ovi ljudi su imali sreće, oni koji su uspeali da pobegnu, da spase svoje živote. Mnogi njihovi rođaci i komšije nisu preživeli ovu kampanju proterivanja da bi svedočili na ovom suđenju. Njihove priče će ispričati oni koji su preživeli i forenzički dokazi, za koje njihove ubice nisu očekivale da će biti otkriveni. U mnogim slučajevima, forenzički patolozi su strpljivo i precizno sastavljali delove kostiju, tkanine, identifikacione dokumente, tokom meseci i godina ekshumacija širom Kosova i na drugim mestima na kojima su pokopani u Srbiji. Tokom ovog suđenja, Tužilaštvo će izvesti dokaze velikog broja svedoka o tome što se desilo njima, njihovim rođacima i komšijama. Naravno, zbog vremenskih ograničenja, vi ćete verovatno čuti jednog ili dva svedoka koji će svedočiti ovde o svakom od mesta koja se pominju u optužnici. Njihovi dokazi će biti podržani izjavama drugih svedoka, koje su date kao izjave pod zakletvom, u skladu sa Pravilnikom o postupku i dokazima, ukoliko Veće odluči da prihvati takve dokaze. Njihova kolektivna priča o tome što se desilo, ukazuje na postojanje posebnog obrasca proterivanja sa Kosova koji su ostvarivali srpski napadači. Pretresno veće će imati na raspolaganju jedan broj karata, fotografija, mapa, dokumenata-

ta, video snimaka i izveštaja pored svedočenja uživo svedoka na ovom suđenju. Jedan primer takve karte koji su napravili analitičari ovog suda pokazuje različite puteve kojima su išle izbeglice kada su bežale sa Kosova, a napravljene su na osnovu izjava svedoka koje ćete čuti ovde.

Ako pogledate sada kartu u boji koja se nalazi na grafoskopu, videćete da svaka od različitih ruta obeleženih drugom bojom pokazuje drugi pravac ili koridor bega koji su koristile izbeglice. Svi oni vode izvan Kosova, bilo u Makedoniju, Albaniju ili Crnu Goru. To će biti detaljno objašnjeno, to će objasniti analitičari koji će biti pozvani da svedoče tokom ovog postupka. Nema potrebe da kažem ovde šta se desilo na svakom od ovih mesta jer to je navedeno u optužnici. Međutim, predlažem da se koristi ova instruktivna skica za nekoliko mesta, koja će pomoći Pretresnom veću prilikom saslušavanja svedočenja svedoka.

Prvo bih hteo da se pozabavimo Belom Crkvom (Bellacerke). Videćete sa fotografije da su 25. marta 1999. godine ili približno tog datuma, snage SRJ i Srbije napale selo Belu Crkvu u opštini Orahovac. Mnogi od stanovnika Bele Crkve pobegli su u rečno korito izvan sela i pokušali da se sakriju ispod železničkog mosta. Još seljana se približilo tom mostu i tada je srpska policijska patrola, od oko 15 policajaca, otvorila vatru na njih i pobila dvanaestoro ljudi, uključujući tri žene i sedmoro dece mlađe od 12 godina. Preživelo je samo dvogodišnje dete. Policija je onda naredila ostalim seljanima koji su se nalazili u tom koritu, a u to vreme muškarci su odvojeni od žena i dece, da skinu odeću, sistematski su im uzeli sve vrednosti i identifikaciona dokumenta, a ženama i deci su onda naredili da odu. Seoski lekar je pokušao da razgovara sa komandrom policije, ali su ga ustrelili, kao i njegovog nećaka. Ostali muškarci su onda po naređenju morali da se vrate u to korito. Nakon što su poslušali naređenje, policajci su otvorili vatru na muškarce i pobili više od njih 30. Problem za napadače sa takvim metodom pogubljenja je bio što ne bi svi bili pobijeni na licu mesta, neki bi preživeli pucnjavu i pretvarali se da su mrtvi, ležeći mirno ispod gomile ostalih tela. Srećom, ti preživeli su živeli da bi ispričali priču o tome što se desilo. Kasnije ekshumacije su pronašle 54 leša i potvrdile njihove strašne priče. Sada bih hteo

da se pozabavimo Izbicom (Izbice). Na grafoskopu sada vidite fotografiju iz vazduha, fotografiju Izbice koju su napravili istražitelji Međunarodnog suda 8. avgusta 2001. godine.

Prikazana fotografija Izbice

Kao što možete da vidite, Izbica je selo koje se nalazi u dolini. Od približno 24. marta, zbog teške artiljerijske vatre od strane snaga SRJ i Srbije, seljani iz okolnog područja su se preselili u Izbicu kao mesto gde su se sklonili. 28. marta srpske snage su opkolile selo Izbica, tu su našli stotine izbeglica koji su se skupili zajedno u jednom velikom polju i tu su počeli da traže novac od njih. Otprilike 150 muškaraca, uglavnom starijih i nemoćnih, dobili su naređenje da se postroje na glavnom putu. U to vreme, ženama i deci su naredili da odu i to da idu u pravcu Albanije. Muškarce su onda ponovo podelili i rekli im da idu u različitim pravcima. Jedan od preživelih je prebrojao da je u njegovoj grupi bilo 33 muškarca koje su naterali da idu prema šumi. Kada su stigli do potoka, rekli su im da kleknu i gotovo odmah, trupe koje su ih sprovodile otvorile su vatru i pobile mnoge od njih. Preživeli u drugoj grupi je rekao da su on i njih 75 koji su bili s njim morali da idu prema gradu Vragadolu i nakon kratkog puta, takođe, pošto im je rečeno da se postroje prema šumi, ustreljeni su. Dve starije žene su bile previše slabe da bi otišle sa glavnim konvojem žena i dece i njih su strpali u jednu prikolicu. Srpske snage su onda jednostavno zapalile tu prikolicu i njih žive spalile. Čućete da je 127 ljudi ubijeno u tom incidentu. Zajedno sa još 12 ljudi koji su ubijeni u jednom drugom incidentu, zakopani su i tu su ih zakopali lokalni seljani. Lokalni lekar Liri Loši (Liri Loshi) snimio je na video traku leševe na mestu gde su ih pronašli i takođe, kada su ih posle toga zakopali. Video doktora Lošija i snimci koji su napravljeni sa tog video snimka deo su dokaza koje Tužilaštvo namerava da prikaže tokom ovog suđenja. U ovom trenutku predlažem da odgledamo jedan kratak odlomak tog video snimka da biste videli šta se desilo.

Pušten je video snimak pobijenih seljana

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovo što vidite je red leševa. Ovaj video snimak smo delimično isekli da bismo izbacili najstrašnije delove, ali moramo da upozorimo one koji gledaju da je to strašno. Na kraju ćete videti izbliza snimak jednog starijeg čoveka sa štakama. 17. aprila 1999. godine, video snimak doktora Lošija, zajedno sa snimcima iz vazduha, emitovan je širom sveta od strane portparola NATO-a. Očigledno, odgovor beogradske televizije je bio taj da su to lažni snimci i sugerisano je da je taj video snimak napravljen ili u Makedoniji ili u Albaniji. U suštini, oni su negirali izveštaje o masakru. Međutim, kasniji snimci ovog istog područja koji su napravljeni iz vazduha, što je urađeno tokom četiri različita dana, daju sliku iz koje se može zaključiti da je pokušano da se prikriju dokazi od strane srpskih vlasti. Ako sada pogledate monitor, ja se izvinjavam zbog kvaliteta, možda mogu da vam pokažem područje koje vidite na levoj strani. To je snimak napravljen 9. marta 1999. godine i tu je nacrtan kvadrat oko oblasti. Ova fotografija pokazuje jedno polje na kome nema grobova. Slična fotografija je snimljena 15. aprila, dakle dve sedmice nakon masakra, i barem na originalu se jasno vidi da su to redovi i redovi prekopane zemlje i vidi se da je to u stvari groblje.

Prikazane fotografije snimljene 9. i 15. aprila, 15. maja i 3. juna 1999. godine

TUŽILAC RAJNEFELD: Sada prelazimo na drugu fotografiju. Kao što vidite na ovoj fotografiji, koja je slikana 15. maja i nalazi se sa leve strane, grobnica se i dalje nalazi ovde. Vidite ovde čitav niz sitnih linija, ali ukoliko pogledate na fotografiju s desne strane, koja je slikana 3. juna, tu postoji jedna velika crna tačka, grobnice su nestale i to sada izgleda kao jedna velika količina iskopane zemlje. Kasnija istraga je pokazala da su se 1. i 2. juna 1999. godine, snage Srbije i SRJ vratile u Izbicu i uklonile tela iz grobnica. 27. juna 1999. godine, francuski forenzički tim je pregledao grobnicu u Izbici i nisu našli tela, ali su našli tragove ukopavanja ljudskih tela tamo. Oni su prikupili veliku količinu predmeta, napravili skice i fotografisali taj lokalitet. Oni su zaključili da je nekad tamo bilo zakopano 139 leševa, ali mesto nalaženja tih tela danas nije pozna-

to. Do danas, ova tela nisu niti nađena niti identifikovana. Srpske vlasti su doduše nedavno priznale da su uklonile tela. Ja ću se ovde za trenutak zaustaviti, da istaknem nešto od dopunskog značaja. To pokazuje da su srpske vlasti prvo pokušale da poriču ove navode, a onda kada su dokazni predmeti satelitskih slika potvrdili ove navode, onda su pokušali da otpočnu jednu kampanju prikrivanja. Autori ovog pokušaja nisu uspeali u svojoj kampanji. Oni nikad nisu očekivali da će međunarodna zajednica toliko truda uložiti da bi detaljno istražila ove grobnice, nikad nisu očekivali da će njihovi pokušaji da to prikriju zapravo biti dopunski dokaz ciljanog karaktera njihovih zločina. Oni su greškom, odnosno smatrali su da su uspeali da zavaraju svoje tragove i nisu bili u pravu zato što će dokazi koje ćemo dobiti od preživelih zajedno sa fotografijama i forenzičkim predmetima uveriti raspravno Veće tačno u ono šta se desilo.

Sada prelazimo na opštinu Kačanik (Kacanic) koja se nalazi blizu granice sa bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom. Ona takođe sadrži dva važna granična prelaza, Đeneral Janković (Hani i Elezit) i Globočica (Glibocice). Glavni administrativni grad ove opštine je Kačanik, gde postoji 80 manjih sela i zaselaka. Čućete tokom izvođenja dokaza da su između marta i maja 1999. godine, snage Savezne Republike Jugoslavije i Srbije otpočele masivan napad uperen na mnoga sela u ovoj opštini. Naročito 9. marta 1999. godine, selo Kotlina (Kotline), koje se nalazi u planinama blizu granice sa Makedonijom, bilo je granatirano od strane snaga Vojske Jugoslavije i policije koje su delovale u sadejstvu, usled čega je puno kuća bilo uništeno i spaljeno. Radnje su bile pokradene, uništene, stoka je bila pobijena. Posle odlaska srpskih snaga, stanovnici su se vratili u svoje selo. Otprilike dve nedelje kasnije, 24. marta 1999. godine, selo je bilo granatirano iz drugog pravca i muški stanovnici sela su pobjegli u obližnju šumu. Neki od muškaraca koji su bili pobjegli bili su uhvaćeni i vraćeni nazad u selo, gde su bili zatvoreni na polju zajedno sa drugim stanovnicima, sa starim licima, ženama i decom. Muškarci su bili naterani da legnu licem na zemlju, a žene i deca su bili ukrcani u vojne kamione i odvezeni u pravcu Kačanika. Stariji muškarci su isto tako bili prisiljeni da peške krenu u tom pravcu. Pošto su kamioni otišli, uhvaćeni

muškarci su bili odvedeni na jedno obližnje brdo, gde su postojala dva šahta u zemlji. Iako su oni pokušali da pruže neki otpor, nisu mogli da se mere sa otprilike 150 naoružanih policajaca i vojnika Vojske Jugoslavije. Kada su došli do granice, do završetka ovih šahtova, muškarce su pretukli i onda ubacili u šahtove. Posle 30 minuta, otprilike, ubačen je eksploziv u oba šahta, koji je prouzrokovao očekivano stravične rezultate. U septembru 1999. godine, austrijski forenzički tim kriminalističkih tehničara je izvršio iskopavanje ovih šahtova odakle je iskopao 22 tela, od kojih je samo 17 moglo da bude identifikovano.

Ja sada prelazim na lokalitet koji se zove Vučitrn. Jedan od glavnih primera metodologije koju su koristile srpske snage da bi sprovele svoj prisilni transport ili deportaciju može da se ilustruje događajima koji su se odigrali u opštini Vučitrn. Ova opština ima isto veći broj manjih sela i zaselaka, koji su međusobno povezani uskim neasfaltiranim putevima i stazama. Kao što je viđeno i u drugim opštinama, srpske snage su pratile u stopu međunarodne posmatračke koji su se povlačili krajem marta 1999. godine i eskalirali svoje napade na sela u opštini Vučitrn. Izbeglice iz ovog područja su pobegle u Vučitrn, jer su se nadale da će tamo biti bezbedne. Mnoge od ovih izbeglica su bile prikupljene od strane srpskih vlasti i poslate autobusima u Makedoniju. Neki su odbegli i spasili se od ovog prisilnog iseljavanja, tako što su pobegli u susedna sela. Jedno od tih sela je bilo Gornje Sudimlje (Studime e Eperme) i stanovništvo tog sela u jednom trenutku je poraslo do broja od 10.000 izbeglica. I ovde ponovo vidimo istu šemu ili *modus operandi* koji smo videli u celoj kosovskoj kampanji deportacije. 14. aprila MUP je zajedno sa pripadnicima Vojske Jugoslavije uspostavio osmatračko mesto na kome su bila četiri tenka na brežuljcima oko sela, a onda, prema svedocima, kombinovane snage SRJ i Srbije su počele masovno čišćenje svih sela i zaselaka u opštini, idući od severa i bukvalno terajući, usmeravajući izbeglice ispred sebe ka selu Gornje Sudimlje. Ovo je dovelo do toga da su kosovske izbeglice očajnički bežale u konvoju koji se sastojao od traktora, kolica, raznih drugih prevoznih sredstava, ali takođe i peške. Taj konvoj je bio četiri do pet kilometara dug i u njemu je bilo otprilike 30.000 ljudi.

U jednom trenutku, tog popodneva, srpske snage su prisilile konvoj da se zaustavi pored jednog velikog polja. Mnogi od izbeglica su tada morali da predaju svoj nakit, novac i druge dragocernosti vojnicima i policajcima koji su im pretili smrću. Mnogi su bili pretučeni, a nekoliko ih je bilo streljano na licu mesta. To su bila naizgled slučajno odabrana lica. Zatim su snage MUP-a i VJ sprovele konvoj do lokaliteta izvan Vučitrna, gde su muškarci bili odvojeni od žena i dece. Muškarce su poslali u zatvor, a žene i decu u Albaniju. Lokalni Kosovari koji su preživeli ovaj napad, kasnije su zakopali 104 žrtve koje su bile ubijene tog dana.

Tokom jula 1999. godine, tim forenzičara je izvršio ekshumaciju i autopsiju 93 tela. Oni su isto tako pregledali čaure, odeću i druge predmete koji su nađeni. Njihov izveštaj i nalaz ćemo mi predložiti kao dokazni predmet i on je rezimiran u izveštaju veštaka patologa doktora Bakara (Baccard). Među njegovim nalazima ćemo videti zaključak da je 97% nasilnih ubistava bilo počinjeno iz vatrenog oružja. Mesto nalaženja ulaznih rana u skoro više od polovine ovih slučajeva bilo je u potiljku, i u svakom slučaju, ispaljivanje je bilo izvršeno iz velike blizine.

Časni Sude, moj kratki pregled ova četiri mesta deportacija je samo reprezentativni uzorak onoga što se desavalo u pogledu lokaliteta deportacija, navedenih u optužnici i na ostalim delovima Kosova. Ja, naravno, nemam dovoljno vremena da bih sada detaljno proanalizirao sve lokalitete. Vi ćete videti da smo naveli i dosta mesta koja označavamo kao mesta ubistava. Neki od njih se poklapaju, a neki ne.

Ja sada predlažem da se osvrnemo na lokalitete koje mi zovemo lokalitetima ubijanja, zato što oni ilustruju onu vrstu dela koja su uglavnom bila vršena na svim lokalitetima, a to uključuje i jedinstven skup dopunskih činjenica. Ja se sada pozivam na dokazne predmete koji svedoče o tome, da je došlo do jedne nove kampanje prikrivanja, u kojoj su tela kosovskih Albanaca bila ekshumirana iz prvobitnih grobnica na Kosovu, zatim transportovana hladnjačama i ponovo ukopana na raznim mestima širom Srbije, neka čak i u blizini Beograda.

Sada prelazim na lokalitet koji se zove Suva Reka (Suhareke). Suva Reka je glavni grad opštine koja nosi to isto ime, gde je 90%

stanovništva bilo albanskog porekla, a nalazi se u planinskom delu južnog Kosova. Moj kolega Najs je govorio o sporazumu koji je bio postignut između gospodina Miloševića i Holbruka. Posle tog sporazuma, Kosovska verifikaciona misija OEBS-a i posmatrači te misije su bili poslani tamo da vide da li se primenjuju odredbe tog sporazuma. Prema tome, Verifikaciona misija je, između ostalog, stigla i do Suve Reke, u novembru 1998. godine i iznajmila prostori-rije za svoje kancelarije od porodice poznate po prezimenu Beriša (Berisha). Usled pretnje NATO bombardovanja, Kosovska verifikaciona misija je bila evakuisana 20. marta 1999. godine, usled čega su u Suvoj Reci od 22. marta pa nadalje porasle napetosti i počela je pucnjava širom opštine, pri čemu su Srbi naređivali kosovskim Albancima da napuste to područje. Zapravo, srpske snage su išle, pratile u stopu monitore koji su se povlačili i brzina kojom su se one kretale je indikacija toga da su se oni već pripremili i da su samo čekali momenat kada će moći da krenu. 25. marta, srpski policajci su otišli na imanje porodice Beriša i držeci na nišanu članove te porodice, uklonili su svu opremu i imovinu koja je pripadala Kosovskoj verifikacionoj misiji, zahtevajući novac od porodice Beriša. Zatim, ujutru, 26. marta, članovi porodice Beriša su videli dva tenka sa topovima uperenim prema njima, koji su bili parkirani na brdu iznad njihovog imanja. U podne, po rečima svedoka, 30 do 50 policajaca, koji su bili obučeni u različite vrste uniformi, napustili su policijsku stanicu u grupi i uputili se direktno ka imanju porodice Beriša. Sada vas molim da pogledamo fotografiju koju vidimo na grafoskopu.

Prikazana je fotografija kuće porodice Beriša

TUŽILAC RAJNEFELD: Ovo područje koje vi vidite da je označeno sa žutom strelicom, označava kuću na imanju porodice Beriša koja je neko vreme služila kao kancelarija Kosovske verifikacione misije, a ovo područje iznad, ispred toga i desno od toga na putu, jeste područje koje je vrlo blizu policijske stanice. Mi ćemo čuti da je 30 do 50 policajaca izašlo iz policijske stanice i uputilo se ka imanju porodice Beriša. Oni su naredili članovima porodice da izađu iz svojih kuća, posle čega je porodica počela da trči u strahu

i panici, tražeći sklonište. U toku incidenta, šest članova porodice je ubijeno, a preostali, od kojih su neki bili ranjeni, bili su poterali niz ulicu u kafić koji se nalazio otprilike 70 metara od njihove kuće. Znači, ovaj kafić se nalazio 70 metara od kuće porodice Beriša. Evo, ovim putem i onda se skreće ovamo. U tom trenutku je otprilike 41 civil, od kojih je 22 bilo odraslih i 19 dece maloletnog uzrasta, bilo je prisiljeno da uđe u kafić. Prema rečima očevidaca, jedan lokalni policajac koji je rukovodio akcijom, ušao je u kafić i rekao: „Neće nijedan Albanac ostati živ, mi ćemo ih sve eliminisati.“ Posle toga, jedan broj policajaca je ušao u kafić i otvorio vatru, pobivši skoro sve od njih. Da bi bili sigurni da su postigli svoj cilj, oni su još dopunski ubacili i ručne bombe u kafić. Ovako je izgledala unutrašnjost kafića pošto su tela bila uklonjena.

Napadačima nije bilo poznato da nisu svi bili ubijeni na licu mesta. Nekolicina onih koji su preživeli svedočiće ovde pred vama o onome što se desilo. Prema rečima svedoka, žuti kamion za koji se zna da ga je koristio taj isti policajac koji je rukovodio ovom opisanom akcijom, stao je ispred kafića, i tela svih žrtava su utovarena u njega, uključujući i dve žene, koje su bile samo ranjene, zajedno sa osmogodišnjim detetom jedne od njih. Zatim, ovaj kamion se odvezao u pravcu Prizrena, ali na putu do tamo, te dve povređene žene i dete su uspeli da iskoče iz kamiona i da pobjegnu.

Tokom ovog masakra u Suvoj Reci, 26. marta, 47 članova porodice Beriša je bilo pobijeno, uključujući muškarce, žene i decu, u uzrastu od 12 meseci do 81 godine, uključujući i 24-godišnju ženu koja je bila u osmom mesecu trudnoće. Ja ću se ovde zaustaviti, da bih ovo naglasio, zato što je ova činjenica važna za nešto o čemu ću govoriti kasnije. U junu 1999. godine, pošto su se srpske snage povukle sa Kosova, pronađena je masovna grobnica na groblju u Suvoj Reci. Britanski tim forenzičara je izvršio iskopavanje ove grobnice i eksperimentalno je identifikovao tela šestorice članova porodice Beriša. Mesec dana kasnije, u avgustu 1999. godine, britanski tim forenzičara je takođe izvršio ekshumaciju grobnice koja se nalazi u Suvoj Reci na putu za Prizren i koja je bila poznata kao poligon za pucanje. U toj grobnici su pronađeni ostaci ljudskih tela, zajedno sa velikom količinom odeće koja je u međuvremenu bila identifikovana kao odeća onih ljudi koji su bili

ubijeni u kafiću. Tim forenzičara je zaključio da je ova grobnica, nazvana poligon za pucanje, u međuvremenu bila reekshumirana i da je korišćena bila mehanizacija tokom tog postupka.

Takođe ćete čuti da je bila izvršena ekshumacija i na lokalitetu izvan Beograda koji se zove Batajnica. Jedan od tih lokaliteta nalazi se van perimetra baze u kojoj je bila smeštena antiteroristička policija, koja je isto tako poznata kao SAJ. Između 12. i 26. juna 2001. godine, otprilike 37 tela je bilo pronađeno na tom lokalitetu. Pored tela 13 muškaraca, pronađeni su bili ostaci 14 odraslih žena, devetoro dece i nađen je isto tako jedan fetus od sedam do osam meseci. Vi ćete se, naravno, sećati da je jedna od žena koja je bila ubijena u tom kafiću bila u osmom mesecu trudnoće. Ono što je još šokantnije u vezi sa tim jeste da su pronađena i lična dokumenta u odeći nekih od ovih žrtava i to je pomoglo u identifikaciji sedmoro ljudi koji su bili žrtve ovog masakra u Suvoj Reci do koga je došlo 26. marta 1999. godine. Mi tvrdimo da je to očigledan dokaz pokušaja da se prikriju ovi tragovi od strane vlasti SRJ i Srbije, koji su sakrili tela nadajući se da ona nikad neće biti pronađena. Ovaj pokušaj, kao što vidite, nije uspeo, oni nisu očekivali da će putem ove temeljne istrage biti otkriveni ne samo dokazi njihovih prvobitnih zlodela, nego da će biti otkriveni i njihovi pokušaji da sve to prikriju. Ali ekshumacije se nisu tu završile. Između 10. jula i 15. septembra 2001. godine, timovi kriminalnih tehničara su počeli da iskopavaju na bazi koja pripada tajnoj policiji u Batajnici. Na ovom lokalitetu su pronađeni ostaci bar 269 ljudi, od kojih su bar osam bila lica koja su bila registrovana kod Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, gde su bila identifikovana kao lica koja su poslednji put bili viđena u selu Meja (Meja), na Kosovu, 27. aprila 1999. godine. Sada ćemo da pređemo na lokalitet po nazivu Meja. Meja je još jedan od lokaliteta ubijanja, koje smo spomenuli u našoj optužnici za Kosovo. Mi sada opet tvrdimo da je ovde došlo do pokušaja da se prikrije zločin, tako što su tela iskopana i preneti na jedan drugi lokalitet. Meja je tek jedno od sela u opštini Đakovica. U celom tom području, odigrala su se ubistva i druga dela progona u okviru tvrdnji Tužilaštva kao deo kampanje etničkog čišćenja. Osim u Mejama, tokom marta 1999. godine, snage SRJ i Srbije sprovele su pretragu od kuće do

kuće u gradu Đakovici i tom prilikom su proterivale stanovništvo, uništavale verske i kulturne spomenike i ubijale.

Sledeći video insert može vam dati tek kratki prikaz razaranja do kog je došlo u tim gradovima i selima. Ja sam ovde mogao dati ceo snimak od 50 minuta, ali ću vam prikazati samo kratak insert. Gotovo ceo grad je u potpunosti uništen. Pri kraju ovog inserta videćete i da je džamija teško oštećena.

Pušten je video snimak razaranja gradova i sela

TUŽILAC RAJNEFELD: Ne znam da li je potrebno ovo propratiti komentarom, ali sigurno možete videti do kakvog razaranja je ovde došlo. Ništa nije ostavljeno, tek prazni kosturi kuća. Pa ipak, ovo je jedanput bio živi grad, što je sada teško zamisliti kada gledate razmere ovog razaranja. A to je tek jedna od ulica. Praktično, ništa nije ostavljeno. Bilo ko, ko se želeo vratiti, nije se imao gde vratiti.

Jedan od lokaliteta u Đakovici o kojem ćemo govoriti, nalazi se u ulici Miloša Gilića broj 157. Radi se o kući sa četiri sobe. Kao što vidite sada na grafoskopu, to je jedno od imanja koja su tipična za ono što je moj uvaženi kolega nazvao „višekulturnim“ tipom albanske kuće. Pri vrhu, vidi se deo imanja, a na početku su bili poslovni prostori. U noći 1. aprila 1999. godine, dvadesetoro žena i dece, nakon što su čuli za nailaženje srpskih snaga, potražili su utočište u podrumu. To je ova zgrada koja još i dalje stoji. Grupa naoružanih ljudi došla je u kuću i naredila im da se popnu na prvi sprat. Vidite da su sada na slici ostavljene tek sobe, odnosno zidovi. Jedan od njih ubio je grupu od sedam žena i trinaestoro dece. Međutim, jedan desetogodišnji dečak je preživio. Mogao je videti da je leš njegove majke zaštitio njegovu mlađu sestru od metaka. Mogao je čuti sestru koja je još uvek bila živa pod hrpama leševa, jer je čuo kako ga zove da je spase. Budući da je i sam bio ranjen, nije imao dovoljno snage da podigne leš svoje majke kako bi spasio sestru. Ako sada pogledate, videćete da je to ono što se dogodilo nakon što su srpski vojnici zapalili tu kuću i hrpu leševa u njoj. Zamislite šta je prolazilo kroz njegovu glavu kada je video kako napadači pale njegovu kuću. Zamislite njegovu agoniju i

osećaj bespomoćnosti, slike koje mu i danas prolaze kroz glavu, budući da zna da je njegova sestra spaljena živa. Te noći, on je bio svedok groznog pogubljenja svih svojih bratića i sestričina, majke, svih sestara, dve tetke i prijatelja. Međutim, on je preživeo i on će svedočiti pred ovim Sudom o tim groznim događajima koji bi inače tek postali deo statistike. Međutim, ovi ljudi su mnogo više od statistike, to su bili nevini civili, nevine žrtve koji se ni na koji način ne mogu smatrati legitimnim vojnim ciljevima.

Kada već govorimo o statistici, čućete da je te noći ubijeno više od 50 nenaoružanih civila i to samo u ovom delu grada. Međutim, to nisu jedini lokaliteti gde je bilo ubistava u toj opštini. Na primer, u selu Korenica (Korenice) su, negde pred kraj aprila, po svemu sudeći u okviru odmazde zbog napada OVK-a na petoricu policajaca, 34 nenaoružana muškarca, civila i dve žene pogubljeni po kratkom postupku, a njihovi leševi su spaljeni. Njihova tela su nakon toga pokopali lokalni Cigani, odnosno Romi i to po naređenju MUP-a. Međutim, kasnije su leševi iskopani i premešteni. Do dana današnjeg leševi nisu pronađeni.

U jednom drugom incidentu, jedan konvoj izbeglica prolazio je kroz kontrolni punkt MUP-a u mestu Meja. Grupa od otprilike 20 muškaraca u dobi od 12 do 70 godina izdvojena je iz konvoja i odvedena na obližnje polje. Prisiljeni su da kleknu sa rukama na glavi i nakon toga su pobijeni. Evidencija Međunarodnog komiteta Crvenog krsta pokazuje da je više od 340 osoba koje se vode kao nestale iz područja Meja i da su lični dokumenti koji pripadaju osmorici iz grupe od tih ljudi pronađeni u masovnoj grobnici u Beogradu. Prema tome, još jednom vidimo da dokazi o njihovim zločinima izlaze na videlo. I deo po deo, slika se slaže i postaje jasna i pokazuje sasvim sličan obrazac širom Kosova. Civili su prvo ubijani i pokopani, a zatim, kada bi došlo do opasnosti da se te grobnice otkriju, preduzimaju se organizovani napor da se leševi iskopaju i premeste na drugo mesto. Međutim, sve to nije pomoglo.

Zaustaviću se na trenutak, da ukažem da su verovatno ljudi, odgovorni za to, naučili iz svog iskustva u Bosni, a to obuhvata i istragu i ekshumacije ovoga suda u Srebrenici, da treba preduzeti ovakve korake da se sakrije ono što je učinjeno. Način na koji su

ti leševi premešteni više nije tajna. Čućete iskaze svedoka koje u ovom trenutku ne mogu imenovati zbog zaštitnih mera koje su im odobrene, da su srpske vlasti naredile da se leševi ekshumiraju i da se kamionima, hladnjačama transportuju na druge lokalitete. Iako mi ne tvrdimo da je kamion koji se sada vidi na slici upravo onaj kamion koji je korišten za transport leševa u Batajnici u Beogradu, to je ipak jedan od primera za način na koji su ti leševi uklonjeni iz Kosova u okviru pokušaja da se izbegne otkrivanje.

Pušten je snimak kamiona sa ubijenim ljudima

TUŽILAC RAJNEFELD: Ova hladnjača pronađena je u reci Dunav i u njoj su bili leševi otprilike 80 kosovskih Albanaca. Na slici se vide noge kako vire iz stražnjeg dela kamiona. A sada ću, ukratko, nešto reći o seksualnim deliktima i razaranju verskih objekata. Ja sam već rekao da ćemo se u ovom predmetu uglavnom baviti deportacijama i da je jedna od komponenti veliki broj ubistava čija je svrha bila da se stvori atmosfera terora i represije, upotrebe sile i nasilja. Međutim, u optužnici su i druge optužbe. Već znate da se u tački 5. optuženi i drugi terete za progon. Međutim, u toj se tački oni terete za progon takođe i putem seksualnih delikata nad kosovskim Albancima i putem razaranja kulturnih i verskih objekata kosovskih Albanaca. Očekujem da ćete čuti svedočenja izvesnog broja žena koje su bile žrtve seksualnih delikata. One će vam govoriti šta se dešavalo prilikom sakupljanja civila, radi deportacije, kada je otprilike 17 muškaraca jednom prilikom izdvojeno i ubijeno, a zatim je grupa od otprilike 50 do 100 žena izdvojena takođe iz grupe i silovana pred očima drugih ljudi. Čućete svedočenje 14-godišnje devojčice koja je bila silovana pred svojom porodicom. Čućete od jedne svedokinje da je bila u grupi od 27 žena i dece koje su vojnici saterali u štalu, opljačkali, a zatim ih pretresli i to tako da su ih skinuli do gola, a mnoge od njih seksualno napaštovali. Mnogi svedoci, odnosno svedokinje govoriće o tome da su njihove sestre, odnosno majke bile u grupi od osam žena koje su odvedene, a nikada se nisu vratile. Njihova su gola tela pronađena u bunarima, blizu te štale. Druge će svedokinje govoriti o tome kako su ih srpski vojnici napali i opljačkali, kako su njihovi muževi

i drugi pripadnici porodice bili ubijeni, a one su bile silovane. Ima svedokinja koje će govoriti o strahotama grupnog silovanja od strane grupe vojnika.

Kada je reč o tim ženama, sasvim odvojeno od traume koja ide u vezi sa takvim događajima, treba imati na umu i socijalne posledice koje takav događaj ima za žene iz te kulturne grupe. Neke od tih žena nisu ni rekle svojim porodicama da su bile silovane. Jedna devojka koja je bila zaručena i trebala se udati u vreme kada je napadnuta, doživela je to da je njen budući muž odbije nakon što je postalo poznato da je ona bila silovana. Potrebna je velika hrabrost da ove svedokinje dođu i svetu kažu istinu o onome što se dogodilo. Kao što verovatno shvatate, neke od tih žrtava tražile su zaštitne mere kako bi se zaštitio njihov identitet i ovaj je sud na osnovu svog Pravilnika o postupku i dokazima te zaštitne mere odobrio. Prema tome, ti će svedoci svedočiti bilo na zatvorenoj sednici, bilo pod pseudonimom ili sa iskrivljenjem slike.

Mnogi svedoci će u svojim iskazima opisati i uništenje džamija i drugih verskih objekata koje su uništile srpske snage. Čućete više svedoka koji će govoriti o tome da su njihove džamije zapaljene, granatirane ili kasnije uništene eksplozivima. Ne samo da ćete vi čuti iskaze mnogih ljudi o tome šta se dogodilo s verskim objektima u njihovom selu, nego ćete čuti i stručni izveštaj koji su pripremili pripadnici projekta kosovskog kulturnog nasleđa iz Kembriđža (Cambridge) u Masačusetsu (Massachusetts). Sinopsis tog izveštaja koji ćete dobiti na suđenju sadrži nekoliko interesantnih nalaza, a svi oni potkrepljuju iskaze lokalnih svedoka. To istraživanje otkriva da je na Kosovu oštećeno ili uništeno otprilike 225 džamija tokom 1998. i 1999. godine. Najveći deo štete dolazi od eksplozivnih naprava koje su stavljene u džamiju ili u minaret, od artiljerije koja je gađala minaret ili od požara koji je podmetnut u džamiju. Ovde je jedan primer oštećene džamije. Mogli smo uzeti bilo koji primer, a ovo je džamija u Vučitrnu.

Fotografija džamije u Vučitrnu

TUŽILAC RAJNEFELD: U nekim slučajevima, nakon napada pojavili su se antialbanski, odnosno prosrpski grafiti na zidovima džamija. Isto tako, verske knjige su spaljene ili obeščašćene. U nekim opštinama, džamije i ostali lokaliteti muslimanskog kulturnog nasleđa bile su i jedine zgrade koje su u tom susedstvu odabrane za napad. U opštini Peć (Peje), napadnuto je svih 49 muslimanskih verskih objekata. Ova studija takođe poriče srpske tvrdnje da je većinu štete izazvao NATO u svojim vazдушnim napadima. U velikoj većini opština ni u jednoj džamiji ne može se naći šteta koja se može pripisati vazдушnim napadima, a neke džamije za koje su srpske vlasti tvrdile da su one oštećene u napadima, nađene su netaknute. Druge džamije koje su zaista oštećene, odnosno uništene, za njih je utvrđeno da su uništene sa terena, a ne iz vazduha. Prema tom izveštaju, samo dve lokacije pretrpele su štetu koja se može pripisati vazдушnom napadu. Mi tvrdimo da će vas dokazi dovesti do neizbežnog zaključka da su ti verski i kulturni lokaliteti odabrani namerno za cilj, od strane snaga Savezne Republike Jugoslavije i Srbije koje su se bavile kampanjom progona.

Kada budete čuli izvođenje dokaza, tokom sledećih pet do šest meseci, najverovatnije ćete primetiti sledeće. Prvo, postojala je koordinacija između Vojske Jugoslavije, MUP-a i drugih snaga Savezne Republike Jugoslavije i Srbije i to tokom cele kampanje. Drugo, isti obrazac se stalno ponavljao. Muškarci su razdvajani od žena, muškarci su često ubijani, a žene i deca deportovani. Treće, napadi su takođe uključivali verbalno zlostavljanje, pretnje nasiljem, uklanjanje ličnih dokumenata, pljačke i spaljivanje imovine, ubijanje stoke, ubijanje onih kojih nisu učestvovali u neprijateljstvu, silovanje žena i uništavanje verskih objekata. Četvrto, ljudi su saterivani u koridore, praćeni uniformisanim Srbima ili su bili ukrcani na autobuse i vozove kako bi se ubrzao njihov izlaz iz Kosova. I konačno, peto, taj se obrazac ponavljao praktično u isto vreme u svim opštinama širom Kosova. Po završetku izvođenja naših dokaza, Tužilaštvo tvrdi da će izvedeni dokazi Veće uveriti, van svake razumne sumnje, da je optuženi kriv po svakoj od tačaka sadržanih u optužnici za Kosovo. Hvala.

SUDIJA MEJ: Hvala, gospodine Rajnefeld. Gospodine Miloševiću, sada imate priliku da se obratite Veću. Međutim, pre nego što to učinite moram vas obavestiti o vašem pravu na ćutanje na ovom suđenju. Imate pravo na ćutanje tokom ovog suđenja. Niste dužni svedočiti, ispitivati svedoke, niti iznositi argumente. Međutim, sada možete dati izjavu. Vi nećete moći biti ispitivani o sadržaju te izjave. Međutim, izjava će biti data pod kontrolom ovog Veća i Veće će odlučiti o eventualnoj dokaznoj vrednosti koja se može pridodati toj izjavi. Možete svedočiti u svoju korist kad za to dođe vreme. U tom slučaju bićete podvrgnuti unakrsnom ispitivanju. Osim kad svedočite, niste dužni odgovoriti niti na jedno pitanje o činjenicama o ovom predmetu. Međutim, morate imati na umu da, ukoliko budete davali izjave o činjeničnom stanju tokom vašeg obraćanja Sudu, te izjave mogu biti deo materijala koji će Veće razmatrati prilikom donošenja svoje odluke u ovom predmetu. Ova odluka ne odnosi se na pitanja proceduralne i administrativne prirode. Ovu izjavu ćete dobiti u pismenom obliku. I konačno još jedna stvar. Možete sedeti ili stajati, kada se obraćate Sudu, na vama je da odlučite.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Da li vi završavate rad danas u četiri sata?

SUDIJA MEJ: Završavamo u četiri sata, tako da, ako sada želite započeti, napravićemo prekid u četiri, a zatim ćete nastaviti sutra.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Ja mislim da nema smisla da počnem i da budem prekinut odmah posle pola sata, pošto sam dva dana slušao govore tužbe.

SUDIJA MEJ: Znači, želite da počnemo sutra ujutro. Da li je to ono što želite?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Vi ste mi objasnili prošli put, kada smo ovde bili na statusnoj konferenciji, da ću ja imati pravo da govorim i koliko sam sada razumeo, vi mi dajete to pravo da govorim. A ja smatram da je logično da počnem kada neću biti prekinut odmah,

posle sad već manje od pola sata. Ali bih mogao da iskoristim...

SUDIJA MEJ: U redu, onda sutra možete dati svoju izjavu. Ali šta ste to želeli da dodate?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Hteo sam da iskoristim, pre nego što počnem da govorim, da kažem da sam, kao što znate, ovde više puta pokretao i neka pravna pitanja o kojima ne mislim da govorim u svom izlaganju, na koja vi niste dali odgovor. Naime, vi znate da svi međunarodni, a i nacionalni dokumenti i pravila određuju da sud može suditi samo ako je ustanovljen zakonom. Ja sam ovde otvorio kao prethodno pitanje, pitanje legalnosti ovog suda. Vi o tome niste dali nikakav odgovor. Naime, vi ste razmatrali to pitanje kao pitanje sudske nadležnosti, iako se pitanje legalnosti ne podudara sa pitanjem sudske nadležnosti, jer se sudska nadležnost odnosi na sudske institucije, a ja sam osporio legalnost na osnovu činjenice da ovaj sud nije osnovan zakonom, da Savet bezbednosti nije mogao preneti na Sud pravo koje sud nema i da prema tome on ne može da sudi. Ja očekujem da Sud, odnosno da vi odgovorite na te pravne činjenice, a očekivao sam i da ćete, kako su vam ili bar kako je jedan od prijatelja Suda sugerisao, tražiti save-todavno mišljenje Međunarodnog suda pravde, koje takođe niste tražili. Smatram da je to pitanje od izuzetno velikog principijelnog značaja i za međunarodno pravo i za pravdu uopšte i da bi moralo da bude razrešeno. Mislim da sam ga dovoljno objasnio, onda kada sam ovde, osim usmenog objašnjenja predao jedan prilično obiman tekst, u kome su po tačkama nabrojani argumenti na koje se to odnosi. Drugo pitanje koje želim, takođe, kao prethodno da raščistim jeste to da sam na statusnoj konferenciji ovde pokrenuo pitanje mog nezakonitog hapšenja u kome je učestvovao predstavnik Tribunala i koje je izvedeno u Beogradu kršenjem Ustava Srbije, kršenjem Ustava Jugoslavije, zbog čega je savezna Vlada podnela ostavku, zbog čega su pokrenuti krivični postupci u Jugoslaviji, a znam s druge strane, da je svaki sud dužan da to pitanje *habeas corpora* raspravi pre početka suđenja. Vi to niste uzeli u obzir, niti ste zakazali saslušanje u vezi s tim predmetom koje ste, s obzirom na propise, dužni da zakažete, jer su ta pitanja regulisana svim

deklaracijama o ljudskim i političkim pravima, univerzalnim, evropskim, američkim i drugim, o kojima vi kao pravnici veoma dobro znate, a na kraju krajeva i vašom sopstvenom praksom, jer ste pitanje nezakonitog hapšenja u raznim prilikama raspravljali.

Prema tome, ja vas upozoravam da ste i tu napravili jedan veliki propust, jer ste bili dužni da napravite saslušanje u vezi sa nezakonitim hapšenjem koje je nada mnom izvršeno, odnosno u vezi sa činjenicom da sam ovde doveden na osnovu izvršenja zločina, koji se kao takav ne tretira samo u zakonodavstvu moje zemlje, već u zakonodavstvima svih država i u svim je međunarodnim aktima i konvencijama. Dalje, pokrenuo sam pitanje koje takođe niste hteli da rešavate, a na koje sam ukazao s mnogo argumenata da se uopšte ne može ovde govoriti ni o kakvom ravnopravnom i fer suđenju, pogotovo o nepristrasnosti tužioca. Vi znate da je 1990. godine Kongres Ujedinjenih nacija doneo svoje uputstvo o tužiocu generalno, u kome se zahteva da mora biti nepristrasan. U ovom slučaju, mi smo iz svega ovoga što smo ovde slušali postali više nego uvereni da Sud ne da je pristrasan, nego je vaš tužilac već objavio i svoju presudu, iz vašeg Tužilaštva se orkestrira medijska kampanja koja se vodi i organizuje paralelno suđenje preko medija koje uz ovaj nelegalni Sud treba da odigra ulogu jednog paralelnog linča, koji treba unapred, bez ikakvih uvida u činjenice, da dokaže da je to...

SUDIJA MEJ: Moram da vas prekinem. Šta mislite pod tim kada kažete tužilac je proglasio vašu presudu i kaznu?

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: U javnosti. Uostalom, prethodni tužilac je na sastanku sa Olbrajtovom (Albright) izjavio i zajedno su izjavili da se nalaze na istom poslu. A ona je predstavljala u svakom slučaju ratujuću stranu. Sama tužba je podneta na bazi konstrukcija britanske obaveštajne službe u vreme rata protiv Jugoslavije, a zna se da obaveštajne službe daju selektivno podatke, one koje mogu da montiraju, a ne daju one koje im ne idu u prilog. Mislim da ima mnogo argumenata koji se tu mogu upotrebiti. U svakom slučaju, ja vam ukazujem da o tome niste raspravljali niti doneli kakvu odluku, niste, dakle, raspravljali niti tražili savetodavno

mišljenje Međunarodnog suda pravde o svojoj legalnosti. Niste zakazali saslušanje koje ste bili dužni da zakažete po osnovu *habeas corpusa* i po osnovu činjenice da je vaš predstavnik učestvovao u izvršenju krivičnih...

SUDIJA MEJ: Gospodine Miloševiću, vi ste ranije naznačili da biste hteli sutra da počnete sa svojim izlaganjem. To očigledno nije slučaj. Vi želite da nam se obratite danas, ali pitanja koja ste odabrali da o njima govorite su pitanja o kojima smo mi već doneli odluku. Kao što znate, kada ste pročitali našu odluku, imali ste pravo da uložite žalbu, vi niste iskoristili to pravo. Prema tome, mi smo se tim pitanjem pozabavili, a sada iznošenje vaših stavova pred ovim Većem je irelevantno kada je reč o postupku. Ta sva pitanja su pokrenuta, vi ste o tome izneli svoje stavove, mi smo o tome doneli našu odluku i nema nikakve svrhe da se to pokreće ponovo u ovom postupku. Mi ćemo saslušati ostatak vašeg izlaganja sutra ujutro.

OPTUŽENI MILOŠEVIĆ: Samo bih počeo...

SUDIJA MEJ: Gospoda tužilac ima jedno pitanje koje bismo danas mogli korisno da raspravimo u ovom vremenu koje nam je na raspolaganju. Ja sam ranije rekao da ćemo u utorak da raspravljamo o daljem toku ovog postupka. Možda bi bilo korisno kada biste imali na umu mogući raspored kako bismo imali jedno ekspeditivno suđenje. Naravno, teško je odrediti tačan raspored unapred, ako se ne zna koliko dugo će trajati unakrsno ispitivanje i slično. Međutim, kada je reč o Tužilaštvu, treba uzeti u obzir sledeće. Prvobitnu odluku smo doneli u svetlu Kosova, kao odvojenog suđenja, a sada imamo spojeno suđenje i to se odražava na opšti tok postupka. Prvobitni raspored koji smo imali na umu je otprilike 90 svedoka, sa kojima bismo završili do letnje pauze. Mi moramo sada ponovo da razmotrimo da pre nego što pređemo na Bosnu i Hrvatsku, mora da bude dovoljno vremena za pripremu optuženog, za pripremu prijatelja Suda i Veća. Prema tome, ono što moramo da imamo na umu jeste da se predmet Kosovo mora zaključiti pri kraju juna ili početkom jula da bi se ostavilo dovolj-

no vremena, dakle dva meseca za Veće i ostale da se pripreme za nastavak ovog suđenja. Mi shvatamo da ćete vi onda morati da skratite izvođenje dokaza u predmetu Kosovo i takođe broj svedoka. Nema sumnje da ćete vi reći da to već radite što je više moguće, ali možda biste ponovo to pogledali imajući u vidu vreme koje vam je na raspolaganju za ovaj predmet u celini, jer čak i tako će ovaj predmet trajati najmanje godinu dana za izvođenje dokaza Tužilaštva, što je dovoljno dugo, ali mi toliko vreme stavljamo na raspolaganje tužiocu s obzirom na složenost ovog predmeta. Možda biste to razmotrili, pa ćemo o tome da razgovaramo u uto-rak. Sada ćemo prekinuti sa radom, ali bih hteo da podsetim sve da sutra nećemo raditi celi dan, jer je ova sudnica potrebna posle podne za jedan drugi predmet. Da, izvolite. Gospodine Najs, ja ne želim da vi odgovorite na ovo.

TUŽILAC NAJS: Ne, nisam ni hteo. Ja želim da pokrenem jedno potpuno drugo pitanje, jedno malo administrativno pitanje. Ovo suđenje se naravno prenosi, mi ćemo vrlo brzo imati svedoke koji će doći i verovatno ćemo već sutra na televiziji čuti šta optuženi ima da kaže. Prvi svedok kojeg mi imamo jeste svedok koji će svedočiti o svojim kontaktima sa optuženim. On će biti u ovoj zgradi sutra i on je tražio dozvolu da vidi šta će optuženi govoriti. Normalno bi se to smatralo nepoželjnim, ali s obzirom na okolnosti ovog predmeta, pošto ima izgleda da će on i tako znati šta je optuženi rekao, bilo bi razumno i fer da mu se dozvoli da to zna.

SUDIJA MEJ: Da li postoji neki poseban razlog zašto bi to trebalo da zna?

TUŽILAC NAJS: Ja mislim da je on izuzetno zainteresovan. On je pitao i ja prenosim njegov zahtev i to bi nam u stvari uštedelo vreme, jer ako bi optuženi dodirnuo pitanja koje se tiču ovog svedoka i svedočenja ovog svedoka, onda bismo time sigurno uštedeli i na vremenu.

SUDIJA MEJ: Ne, mislimo da je poželjnije da on to ne prati.

TUŽILAC NAJS: Kako časni Sud odluči.

SUDIJA MEJ: Kao što sam rekao, sutra radimo od 9.00 h i to od 9.00 h do 13.45 h.

TUŽILAC NAJS: Ja sam takođe svestan da nije odgovoreno na pitanje koje je sudija Robinson postavio gospodinu Rajnefeldu, ali mi ćemo se time pozabaviti nešto kasnije, možda nakon izlaganja optuženog.

SUDIJA MEJ: U redu, sada ćemo prekinuti sa radom. Ustanite molim.

Prekid rada u 15.45 h, nastavak rada u 9.00 h, 14. februara 2002. godine.

Fond za humanitarno pravo